

Lijdens Troost

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Lijdens Troost*. Jacob Aertsz Colom, Amsterdam 1630 (uitgave)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001lijd02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Eersamen, VVysen, Vromen, ende Beminden Henrick van Marckel, Burghermeester der Stadt Deventer.

IONstighe seer waerde Heere ende Vrudt, my selve dese tegenwoordighe daghen tot V. E. Huyse bevindende, sonder eenich noodsakelijc hantgebaer en heb, als der ledigheyt vyant sijnde, niet connen laten yet wat te doene, dat beter waer, dan niet doen, ende yemanden te nut soude moghen comen. Als ick nu omme sach na werck, quam my voor oogen den gemeenen Iammer deser ongeluckiger tijden: Inde welcke men vindt vele vrome ende Godt-meynende herten met swaren verdriete beladen: Waer af ick int reysen hadde ghesproken met eenighe, die heuren ellendigen state treurigh beclaeghden. Deser armer luyden ellende ginck my sulcx ter herten, dat ick naerstelijck na dochte, met wat middelen ick die bedroefde menschen best ende cortste soude mogen vertroosten (so vele in my waer) by aldien ick over wech reysende, eenige meer sodanighe ontmoetede. Also sijn my in dit ondersoec verschenen sodanige merckelijcke, ende mijns bedunckens, wichtighe redenen, dienende tot Lijdens Troost, dat ick die moeyte niet en hebbe ontsien die selve ontsien die selve te stellen in geschrifte, ende mijn ledigheyt daer in te verliesen. Niet dat mijn voornemen was om't selve yemant te toonen, maer alleen tot behulp van mijn gedenckenisse of memorie, die cort ende ongetrou is, op dat ick die selve onderwijlen siende, te beter yemandt vande voorsz. Lieden, die ick soude moghen ontmoeten, ende oock my selve, als my lijden op comt, soude connen vermanen tot geduldigheyt. Int overlesen van welcke mijne memorie, my in verscher gedachten is ghecomen het sonderlinge Exempel van lijdtzaamheyt binnen weynigh Iaren ghebleken aen V. E. in verscheydene groote tegenspoeden V. E. teffens overvallende: 'tvvelc my veroorsaect (tegen mijn eerste voornemen) die selve mijne beschreven gedachten te vertoonen V. E. als een vvel-versochte in lijden, omme desselvns omsichtigh ende rijp oordeel daer af te hooren: ten eynde ick het gunt hier t'onrecht, te vele of te luttel geseyt mach sijn, daer na tot mijns naesten stichtinghe soude moghen veranderen helpen ende beteren. Welcke oorsake ick noch williger aennam, om gelegentheyt te hebben V. E. te bedancken vande hertlijcke vruntlijcheyt my (behalven al't voorledene) ooc in desen tijden t'uwen huysen geschiedt. Daeromme nadien't wel

reden is dat de menschen in behoorlijcke saken niet vervvonnen en vverden van de onredelijcke Dieren, van de vvelcke die Schapen metter Wollen ende melck, de Koeyen met melck, Paerden ende Ossen, met arbeyt, ende elck met het sijne heuren voeders danckbaer sijn, hebbe ick V. E. mijnen vrundtlijcken Huysheer niet met ghelt, maer met dese mijnen arbeyt oock willen dancken die V. E. niet laten en sal vrundtlijck te ontfangen van desselvns

Dienst-willighe vrundt D.C.

Eersamen ende vromen Iohan van Marckel, zone van Henrick van Marckel zal. gedachten, in sijn leven Burghemeester tot Deventer.

V.L. Eersame ende Ionstighe Johan van Merckel is onverborgen wat onverbrekelycker vrundtschappe tusschen u salige Vader ende my stadelyck is geweest, langer dan seven ende dertich Jaren. So is my ooc onverborgen dat V. L. in Deughden ende Eeren soo loflijcken navolgher is van uwe salighe Vaders voetstappen, dat ick een Jonghe Henric van Marckel sie verrysen. Dit maect dat ic siende in u.l. 'tghene d'eerste oorsake was van mijn vrundtschap tot u z. vader, namentlyc deuchde, my selve daer af, gelyc als van een Zeynsteen het stael, gevoele ghetoghen te worden tot vernieuwinghe van des Vaders vrundtschappe inden zoone. Als ic nu in meeninge was u.l. sulcx te kennen te gheven, quam my ter handen dit boecxken, by my anno 67. gheschreven binnen u.l. Vaders Huyse, ende syn l. toe-ghe-eygent, doe ghy noch waert een Jonc Knechtgen: Daerom heb ic 't selve u.l. als u Erfeygdom in Druck willen toe-schicken, tot een ghetuyghe, dat myn vrundtschappe tot u lieve Vader z. ghedachtenis na, als ooc die syne, tot my, tot desselfs doode noch levendich is gebleven tot u syn zoone int herte van u vrundtlycke

D. V. Coornhert.

Eerste Boecxken van Lijden,

Dat Eerste Capittel.

Van Lijden, Pyne, ende Droefheyt.

IN voornemen wesende omme te schrijven van Lijdens-Troost, hebbe ick dese materie, die seer wijd is streckende (om verwerringhe te vermyden) willen deylen is tween, te weten in Lijden ende Troost selve, ende eerst ter handen genomen het Lijden, omme te verclaren wat het is, hoe menigherleye, ende waer uyt veroorsaect, overmits sulcx wel verstaen sijnde, die remedie ende hulpe daer teghen, als teghen een bekende zieckte, licht ghevonden mach werden.

Also is eerst te mercken, dat alle menschelijck lijden, is een pijn des Lichaems, of een droefheyt des ghemoets, so dat die menschen moghen lijden hebben, of in den lichame, of inden ghemoede, of in beyde. ⁺ Het lijden inden lichame noemtmen ghemeenlijck pijn die welcke is een smertelijck ghevoelen des lichaems ofte ^{+Pyne.} eenigher leeden, voortcomende uyt onmatigheyt van hetten, koude, drooghte, vochtigheyt, wondinghe, of scheydinghe van zenuen vleesch of beenen, ende meer andere dierghelijcke, ende dit uyt ghebreck van noodruft, af-ganck der naturen, zieckten, ongeval of ghewelt, van welcke voorsz. ende andere ghelijcke oorsaken eenighe, wesende in een levendigh mensche, en mach desselvens lichame ofte litmaet gevoelen hebbende, niet wesen sonder pijn, waer teghen alle swack ghemoet troost is behoevende. ⁺ Maer droefheyt is een ghequelle des ghemoets, geboren uyt waene of wetenschappe van eenigh teghenwoordigh quaedt, so datmen of waent of weet, ^{+Droefheyt.} datmen yet goets ontbeert, oft yet quaets heeft.

Dat 2. Capittel.

Van saligheyt, ende drierleye gewaende menschelijcke goeden.

⁺ HET eynde van alder Menschen doen ende laten is saligheyt, diemen mach noemen een onvergankelijcke blijtschap, door't stadigh ghenieten der Godtlijcker ^{+Saligheyt} goedtheydt. Hier uyt comet dat alle mensche begheert ende na jaeght het ghene hy voor hem waent of weet goet te sijn, tot verkrijginghe van der saligheyt, ende wederomme het contrarie haet ende vliedet. Nu maectmen ghemeynlijcken dryerleye menschelijcke goederen, ende sijn Godes gaven, te weten, des ghemoets oft der zielen, als een vernuftigh begriip, ende een vaste ghedenckenisse des Lichaems, als ghesontheydt, sterckheydt, ende schoonheyt: Ende die totten lichame of waen behooren, als Rijckdomme, Edelheyt, Eere Ionste, moghentheyt, weelde, ende diergelijcken. Het hebben oft ghenieten der voorsz. dryerleye goeden waent meest alle man goet, ende het derven van dien quaet te wesen, soo dat zy hen sulcx hebbende, saligh, ende 'tselve ontberende onsaligh wanen.

Omme die waerheydt van't welcke wat naeckter uyt te beelden, dient ondersocht wat inder waerheyden den menschen goet, ende wat hem quaet zy, op dat wy niet die

ghemeene opinie hier af volghende, den ghemeenen wegh t'onser verdoemenisse en wandelen.

Dat 3. Capittel.

Van de waerachtighe goederen der menschen.

MEn vindt saecken die uyt heure eyghen Nature den menschen goedt sijn, quaedt sijn, ofte noch goedt noch quaet en sijn. Alle wat uytter natueren ende van selfs den menschen goet is, dat is tot allen tijden, ende tot allen plaetsen, allen menschen so nut ende goedt, dat alle menschen, die 't selve verkrijghen, ontwijfelijcken daer deure te goeder of beter moeten worden, sonder dat yemandt daer door argher werden of schade lijden mach.

Sodanigher goeden vindtmen tweerleye: Daer af is het eene Godt, het eynde alder menschelijcker begheerten, ende 't ander die middel daer door men ter salicheyt geraeckt, namentlijck waerachtighe deughde. Want die voorsz. saligheyt bestaet alleen int ghestadigh ghenieten der Goddelijcker goetheyt, sodanigh wesende, dat al die deselve met kennisse ghenieten, des te beter moeten zijn door 't meer ende meer verwerven van de goedtheyt selve, ende en mach daeromme niemant quader maken in geender wijsen so weynich als der zonnen schijn den Lucht daer inne sijne stralen comen, soude moghen verduyteren.

Aengaende die middel daer toe, hier voor vermelt, is deughde in Christo Jesu, dats inde ware ghehoorsaemheyts Gods, die oock altijd over al alle menschen verbetert, ende niemant en mach verarghen. Want deughde bestaende int rechte ghebruyck alder dinghen en mach niet misbruyckt werden, hoe vele te min die deughde in Jesu Christo alder deughden schrijne bestaende, dat is deughde die voor Gode ghelt?

Dese twee voorsz. goeden hebben dan soodanighen onderscheyt, dat saligheyt, als wesende het eynde (dat altijd beter is dan't middel daer toe streckende) het Edelste is van beyden: want die deughde is om der saligheyt wille, dienende tot een middele om ter saligheyt te comen, maer die saligheyt en is niet om der deughden wille: ghemerckt niemant en begheert die wijsheyt, rechtvaerdigheyt, &c. tot ander eynde, dan om door't hanteren der selver te moghen gheraken tot ghenietinghe van de overvloeyende goetheyt Godes.

Dat 4. Capittel.

Van de waerachtige quaden der Menschen.

WT die voorsz. beschrijvinge vander menschen ware goeden, sijn licht der selver goeden te verstaen, want soo men voor den mensche met recht gheen ding goet en mach noemen dan 'tghene dat hen goedt maect, en machmen oock voor hen gheen ding quaet noemen, dan dat hen quaet maect. Dit is anders dan een stadich ontberen vande Godlijcke goetheyt, daer toe wy gheraken, door zonde, als onghhehoorsaemheyts, ongheloove, ende afkeeringhe van de selve goedtheydt. ⁺ Want onse zonden scheidt ons (als een scheid-muyre) van Gode. Dit ontberen dan vande Godlijcke goetheyt ^{+Esa. 59. 2.} is onse hooghste quaet, ende volghende dien onse saligheyt. Want alle menschen (so voorsz. is) arbeyden na saligheyt, te weten, na een stadighe ruste, luste, ghenoeghen, ende vreughde: Ende dit niet uyt begheerten met kennisse, maer uyt een ingheplante gheneghentheydt der naturen. Overmits des menschen ziele eeuwich, ende tot een beelde Gods gheschapen is, in sich hebbende een Goddelijck voncxken, dat altijd na sijnen oorspronck opwaerts is streckende: So dat die ziele uyt naturen gheneghen is na verkrijginghe van Godes goetheyt, niet anders dan des lichaems maghe tot spijs.

Hier uyt comt dat de ziele so luttel sonder Gode, als de ydele maghe sonder spijs mach vernoeghen of rusten, want de mensche en leeft niet alleen by den broode, maer by alle wordt comende uyt den monde Godes: ⁺so dat, ghelijck die gespijsde maghe den lichame voetsele gheeft, Godt wordt ('t welck 't leven is) de ziele ^{+Mat. 4. 4.} oock 't leven gheeft. ^{Deut. 8. 3}

⁺Dit wast oock dat Christus den ghenen, die dit leven ontbeerden, te recht dooden noemde segghende, laet den dooden den dooden begraven, so insgelijcx hieromme ^{+Mat. 8, 22} allen menschen⁺ ydel werden ghenamt, in den welcken die kennisse Gods niet en is. Want dese en ⁺hebben gheen Godt, ende sijn daeromme oock Godloos, die ^{+Sap. 13.} des oock gheseydt worden gheen vrede te hebben, want zy hebben gheen ^{+Esa. 48, 22} waerachtigh goedt, gheen wordt Godes, nochte gheen voetsele haerder zielen: hoe soudent zy dan ghenoeghen, versadinghe, ruste, ofte vrede moghen hebben?

Dit ist nochtans (so voor blijkt) dat zy uyer natueren behoeven ende toe gheneghen sijn: Ende moeten mitsdien het alderbeste ende noodruftighste, ja eenighe goedt altijd ghebreck hebbende, ende ontberende quaedt, ende volgende dien onsaligh sijn. Als die eeuwelijck derven 't ghene zy altijd begheeren ende soecken, ende altijd hebben 'tghene dat zy sonder ophouden, vlieden ende haten, namentlijck, droefhey, treuren, ende alle onsalighey.

Tot welcke onsalighey ende eenighe quaet der menschen gheen ander middel en is dan zonde, dat is onghehoorsaemheydt Gods, die oock nimmermeer eenigh mensche mach verbeteren, maer altijt eenen yegelijck nootlijck moet verarghen, als die den mensche doet afkeeren van Gode, ende door dien hem ontvreemt, ydelt, ende berooft van alle goetheyt. Dese ydelhey is den menschen quaedt, onsalighey ende ghequelle, want die zonde is niet, ende houdt den Menschen uyer Naturen yet wat begheerende altijt int verdriet, dit is de doot die door de zonde inden Mensche wert ghebooren, als die hem doet sterven het goede leven Gods, verduysterende het Heylighe Beelde Godts inden mensche. Niet dat die onsterffelijcke ziele sterft, maer zy sterft, dat is zy derft, verliest, ende ontbeert het voetsel der zielen, Gods levende woordt, ende het salighe eeuwighe leven. Dese zonde is dan soodanighen quaet datmense nimmermeer recht en mach gebruycken. Want zy bestaet in ongherechtigheydt, in een wederwille ende onghehoorsaemheydt Godes, dien wy alle onse leven deure ghehoorsaemheydt schuldigh sijn, als die ons gheschepen heeft, ons met voetsel onderhout, in zijnen tijde ons verleent, alleenlijck op dat wy sijne goetheyt ghenieten, ende saligh worden soudent.

Dat 5. Capittel.***Van de middelbaere dinghen.***

NA dien dan blijkt datter gheen goet en is voor den Mensche dan die genietinge vande Godlijcke goetheyt, mitsgaders die middele daer toe, te weten deughde, ende wederomme niet quaets dan het ontberen vande goetheyt Gods, ende den wegh derwaerts namentlijck, zonde. So schijnt noodtlijck te volgen dat alle andere dinghen in ende om den Lichame sijnde, in sich selve den Mensche noch goet noch quaet en sijn, somen oock niet en can bevinden dat eenighe sodanigher dinghen den Mensche goet ofte quaedt connen maken. Sijn zy dan van selfs den Mensche goet noch quaedt, maer den eenen goet ende den anderen quaet. Ja ooc eenen selven mensche huyden goet ende morghen quaedt, soo blijkt dat zy sijn middelbaer, ende heuren name van goet ende quaet vercrijghen alleenlijck door't recht ghebruyck ofte misbruyck van dien, als die wel ghebruyckt sijnde, goet, ende misbruyckt wesende, quaedt sijn voor den mensche. Seker elck verstaet wel dat zy niet alle deuchtlijck nochte saligh en sijn gheworden, die een Edel vernuft ofte memorie hebben ghehad: So mede dat zy niet alle ondeughtlijck ende onsaligh sijn ghebleven, die ruydt van verstandt of kranck van memorie sijn gheweest. 't Welck nochtans nootlijck moste ghevolght sijn, indien dese dinghen van selfs goet of quaedt waren. Men ondersoecke voorts die schoone ghedaente, ghesontheyt ende sterckheydt des lichaems, wat ghelt het, men sal bevinden dat in menighen mensche is gheweest sijn schoonheydt ende behulp tot hoerderye, sijn ghesontheydt tot een verghetinghe Godes, ende sijn sterckheydt tot overdadigh ghewelt. Daer ter contrarie menigh wanschappen Esopus sieck ende kranck mensche met allen kuysch Godvruchtelijck, rechtvaerdelijck, ende heylighlijck gheleeft heeft.

Of nu oock alle Rijcke, Edele, hoogh-gheachte, lieftale, moghende, ende weeldige menschen, overmits haere voorsz. gaven ter deughden ende saligheyt sijn ghekomen, is al grootelijcx te twijfelen. Voorwaer die het Evangelie maer eenmael hebben ghelesen, sullen my licht bewillighen dat weynigh sodanighe, maer meestendeel arme, onedele, ende verachte personen ghekomen sijn totten Rijcke Gods.

Omme dit verstandt noch wat breeder te verclaren, wil ick 't selve metten corsten vertoonen in eenighe bysonder saken, den menschen boven alle andere tijdtlijcke dinghen swaer ende quaet schijnende, ende door dien elck dien die selve op-comen, waenen rechte, ja noodtlijcke sake te hebben van droefheyt, als te weten die doot, Ellende, af-wesen van Vrunden, Armoede, ende der Godtlooser voorspoet.

Dat 6. Capittel.***Of de doot quaet zy.***

ARistoteles seydt onder alle vervaerlijcke dinghen, den doot het alderschrickelijcke te wesen. Aenghesien nu elck meest vreest voor 'tgunt hy 'tquaetste waent, soo schijnet wel dat die Heyden den doot voor't alderquaetste quaedt heeft aenghesien. Dewijle dan dit gheseyt wort van een Heyden, so wil ick hier sodanighe Heydensche ghedachte

u niet met Schrifture, maer met Heydensche Redenen antwoorden. Die selve Aristoteles ofte andere Heydenen sullen (meyn ick) immers willigh bekennen een van beyden, te weten, dat die ziele sterft metten lichame, of dat zy eeuwich leeft, sterft zy, so en mach haer de doot in gheen treuren brengen, maer moet haer verlossen uyt alle ellendigheydt, ghemerckt waerachtigh is, ende oock alle Heydenen bekennen dat der ghemeyn menschen leven een verdriet, ende der verstandighen leven een strijdt is hier opter Aerden. Maer houdt men dan met Socrate ende andere vrome Heydenen die ziele onsterflijck (so zy oock inder waerheyt is) soo moet die selve, na 't verscheyden uytten lichame, ergens wesen, ende dat sonder vreught of pijn, of met vreught ofte pijn. Is zy sonder pijn so en brenghet haer die doot niet quaets toe, ghemerckt zy door die doot ghekomen is uyt ghequel of moeyten, in een stadighe ruste. Maer is die ziele dan in droefheydt ofte vreughde, so en mach haer dat niet op-comen van de doot, want anders moste zy brengen alle menschen in droefheydt, of alle menschen in vreughden, of bracht zy d'een in droefheydt ende d'ander in vreughden, moste die doot (die niet geven en mach dan zy en heeft) beyde droefheydt ende vreughde, dat twee contrarie saken sijn, in haer hebben, ghelijck of die zonne-licht ende duysternisse in hem hadde, 't welck gantsch onmoghelijck is. Het en is dan oock de doot niet, die de ziele sulcx zy is, stellet voor den Rechter, droefheydt, of vreughde toe brenght. Maer der zielen zondelijckheyt ofte deughdelijckheyt, door Godes rechtvaerdigheyt ofte ghenade, ende en mach mitsdien die doot oock van selfs noch goet noch quaet sijn. Voorts is waer, dat de doot selve gheen pijn en is, aengesien zy, soo langhe der mensche pijn mach gevoelen, leeft ende so langhe hy leeft die doot daer inne niet en is. Want leven ende doot niet beneven den anderen in een menschen lichame moghen wesen, ende is also die doot door haer comste inden mensche, hen een eynde ende ophoudinghe van alle pijn ende smerte. Mach't oock quaet sijn, dat die mensche van quaet, te weten, pijn ende verdriet verlost? Wel is waer dat soo die doot een eynde is van alle pijn ende verdriet op Aerden, dat zy mede alle d'aerdsche lusten doet ophouden. Dan daer uyt en volghet niet dat de doot quaet is, neen, maer dat zy is middelbaer, ghemerckt zy niet eenen yegelijck quaet, nochte eenen yegelijck goet en is.

⁺Dat betoont fijn die Predicker met twee Spreucken, volghende stracx aen den anderen, ende luydende, d'een O doodt, hoe bitter is u ghedachtenisse den mensche, vrede hebbende in sijnen have, ende d'ander, O doodt hoe goet is u oordeel den behoefighen mensche, etc. ⁺

⁺Men macht oock seecker met gheen schijn altoos quaet noemen 't ghene dat den Menschen uyt moeyten brengt tot rusten. Dit doet de doot, die den Mensche doet rusten, niet anders dan die slape den Mensche van sijnen arbeyt ende sorghen ververscht, daeromme oock tot vele plaetsen de doodt een slape ⁺werdt ghenoemt, soo om het weder opstaen ende verrijzen, als om haeren ruste. ⁺Voorwaer die den doot quaedt achten, en hebben daer toe anders gheene redene, dan om dat zy goet wanen. Achten zy 't leven dan goet, so en mach die doot, die inde schrifture ghepresen werdt boven 't leven, oock gheensins quaedt wesen. Maer hoe can't ⁺quaet sijn dat van't verkoren vat Gods ghewenscht werde? Niet dat die doot in sich selfs het eyntlijke goet was dat d'apostel wenschte, maer die teghenwoordigheyt des Heeren was sijn begheerens eynde ende verlanghen, dat is goedt, ende is alsoo die doodt een deure den goeden ten eeuwighen leven, ende den ⁺quaden ten eeuwighen doode. Alsoo vindt men oock gheschreven dat der Heyligen doot in Godes ooghen dierbaer, ende wederomme der zondaren doot die alderquaetste is. Waer mede ick hier gheuoegh bewesen achte, dat de Lichamelijke doot van selfs noch goet noch quaet en is, ende volghende dien oock niet begreepen onder het lijden des Lichaems, maer onder het lijden des ghemoets. Item, oock niet onder die waerachtighe maer valsche droefheyt (daer af ick na sal segghen) te achten en is, so dat die doot geen recht noch nootlijke, maer een verkeerde moetwillighe oorsake van droefheydt is by den onwijsen.

Dat 7. Capittel.

Of Ballingschap quaet sy.

GHehoort dan, so vele hier noodtlijck is, van der doodt willen wy nu mede een weynigh ondersoecken vander Ballingschappe, dit is noodtlijck of willigh. Die noodtlijke gheschiet door oordeel of ghebodt vander overheyte, ende dit overmits eenderhande dadelijke overtredinghe, of om 'tgelooove, leere, ofte secte. Sijn zy aen eenigh strafbaer werck schuldigh, soo en comt door sulck bannissement in henluyden niet dan excutie vande Justitie, dat is rechtvaerdigheyt daer door hen dan oock niet quaedts en gheschiet, ten waer men wilde seggen dat rechtvaerdigheyt yet quaets waer.

Sijn dese dan oock Christen Menschen, zy behooren immers te comen tot des moordenaers kennisse, seggende met leetwesenden gronde, dese (te weten andere onnosele Lidtmaten Christi) lijden onschuldigh, maer wy na verschuldiginghe.

Waer inne, indien zy alsoo hertelijck bewillighen wijckt uyt henluyden den wederwille des ballingschaps, die alleene droefheydts oorsake is, comende alsoo terstondt int paradijs, dat is, zy wandelen dan hier al met den ghelaten Heylighen in

den Hemel, daer heur conversatie dan is, sonder daer af meer ghewroeght oft gheoordeelt te werden, want zy hen selve daer af rechtelijck inder waerheydt al gheoordeelt hebben.

Maer is henluyder ballingschap om haer gheloove ofte leere, ende die selve dan oprecht is, so lijden zy om den Name Christi, ende en hebben hem des niet te bedroeven, maer te verblijden, als die nu waerdigh gheacht sijn om den Name Jesu te lijden metten ⁺Apostelen, die al wat naerder dan met bannissementen aengetast waren. Sijn zy dan noch soo verde niet dat zy in sulck lijden connen verblijden, ^{+Act. 5. 41} so behoort hen meer leedt te wesen dat zy door haer Aerdtische zinnelijckheyden noch ballinghen sijn int Rijcke Christi, daer den ghelovigen ende ingesetenen alles mogelijk is, ende die haer Coninckx Juck soet, ende sijnen last licht is, dan dat zy ballingen sijn uyt het gebiet eens menschen, waer buyten ziel ende lichaem noch wel heuren noodruft sullen moghen hebben, daer ter contrarie buyten 't Rijcke Christi, ende buyten de stadt Godes, gheen woort Gods noch voetsele der zielen en is.

Ende beroerende d'ander vluchte, te weten die willighe, doch niet gheheel vry sijnde van nootsakelijckheydt, soo dat yemant ghestelt wesende in sodanighen state, dat hy gedronghen is, of teghen zijne conscientie, tot verdoemenisse sijnder zielen, of teghen d'Overheys gheboden, tot openbare levens pericule te doene, of met wijf ende Kinderen in vreemde Landen te vluchten, al vele liever dan hy Gode vertoornen ofte sterven soude, verkooren heeft te wesen onder vreemde luyden, tot merckelijcke schade sijnder goederen een balling.

Dese hebben te dencken, dat Godt henluyden tot oeffeninghe van der geduldigheyt ende ghelatenheyt, gheleghen inde navolginge Christi, henluyder nu menighmael in den predicatien voor ghehouden, gheroepen heeft met Abraham der gelovigen Vader, omme metten handen eens op te segghen het Leffe, dat zy nu langhe metten monde gheleert hebben ghehad.

Dat dese luyden sulckx doende, gantsch Christelijck handelen, en mach immers niemant anders vermoeden: Welcke ballingschappen zy luyden met Abraham vele Propheten, d'Apostelen, ja met Christus noch een Kindeken wesende, ghemeen hebben. Daer by te mercken is, dat die selve ballingschap henluyden oock is veyligh, als die nu met vryheyt haren gelove moghen belevē, oock mede profytelijck, als die int verliesen van hen selve Gode winnen, ende Eerlijck, als die daer door worden mede-genoten ons Heeren Jesu Christi.

Is dit dan oock aldus, so en mach oock in sodanighe ballingschap immers niet quaets wesen.

Dat 8. Capittel.***Oft quaedt is van den Vrunden verscheyden te wesen.***

MAer laet ons noch wat naerder ondersoecken die meeste swarigheyden in den Ballingschappe gheleghen. Dese vermoede ick te sijn, af-wesen der Vrunden, ende dervinghe van de ghewoonlijcke Neeringhe, daer uyt soude moghen volghen armoede. De swarigheydt gheleghen int af-wesen der Vrunden is het ontbeeren van Troost ende hulpe, het zy in droefheydt, doodtsnooden, of in ghebreck.

Nu en vindtmen niet dan eenen ghetrouwen ende moghenden hulper, dat's den Hemelschen Vader door sijnen zoone Christum sijn Heyligh Woordt allen Christenen ende Kinderen Gods belooft ende aengheboden, eenen waerachtighen Trooster in aller noot, dat is den Heylighen Gheest, die desen hulper ende trooster heeft, dats Godt tot een Vader, ende Christum tot eenen Broeder, door des H. Geests verzegelinghe inder herten, en behoeft voorwaer gheen aerdsche vrunden troost of hulpe, maer walght daer af, als van ontrouwe Vrunden ellendighen troost ende krancke hulpe, by hem bevonden ende over sulcx metter herten in den A B C. sijnder bekeeringhen al verlaten. Wat mensche dan noch treurt om 't derven van menschelijcke hulpe ende troost, betoont daer mede ontwijfelijck, dat hy die voorsz. Godlijcke maeghschappe, hulpe, ende troost noch niet en heeft, bewijsende daer beneven niet min sijn onverstandt, dat hy treurt om't niet hebben van de ydele hulpers ende troosters, sonder te treuren om't ontberen van de voorsz. ware trooster ende hulper, die hem bereyt ende open staen. ⁺Ja die tot hem aencloppen, omme, indien hy opent, hare wooninghe by hem te maken. Maer dat en gheschiet niet, so langhe die ⁺*Apo. 3, 20 Io. 14. 23.* mensche noch hoopt ende betrouwt op menschen hulpe ende troost, want Godt is een Jeloers Liefhebber, die niemandt neven hem en wil lijden. Ende so die mensche lancksam van self tot gheheele verlatenheyt van Vader, Moeder, Vrunden, ende maghen soude komen omme sijnen meester Christum na te volghen, ghebreyckt Godt middelen, daer door hy den mensche by na schijnt te dwinghen, tot soodanighe heylsame ghelatenheyt, doende in deser wijsen (dat Abraham maer door een simpel bevel willigh terstondt dede) scheyden uyt sijn Vaderlant, sijn maeghschap ende Vaders huys, op dat hy ghebenedijt alleen onsen eenighen troost, toeverlaat, hope, begheerte, lust, liefde, ende in somma onsen eenighen Godt soude moghen wesen.

Lijdt die mensche nu oock schade, gheschiet hem wat quaets, of heeft hy oorsaecke van treuren, die menschelijcke troost, hulpe, ende bystandt verlatende, die Godlijcke verwerft? Mach hy oock ellendigh sijn, dien Godes teghenwoordigheyt, niet sijns geests versterckinghe vertroost? Mach hem oock eenigh quaedt op-komen, dien d'almoghende goetheyt als d'appel sijnder ooghen selve behoedt ende bewaert? Is Godt met hem wie mach teghen hem sijn? wederomme wat can't hem verlichten, of hem schoon die gheheele werelt helpen ende troosten wilde, als hy Gode teghen hem hadde? Mach oock yemandt vanden Vrunden (of sy al wilden) voor hem sterven? wat can doch des Vruunts teghenwoordigheyt in doodts nooden meer doen dan met treurighe tranen des stervendes Vruunts herte mede tot treuren beweghen? Ende dit noch gantschelijck t'ontijde, overmidts oock in de laetste ooghenblick die gheheele victorie dickmael is gheleghen.

Niemandt mach hier inden lichame tweemaal sterven, so datmen daer af gheen proeve mach hebben, om by saken van d'eerste mael van nieuws te leeren, ende die

tweede mael wel te sterven. Dit valt nu een fijne proeve: Want men can dencken, valt dit scheyden van den Vrunden, daer noch hope voor handen is, om namaels weder by te comen, soo seer verdrietigh, al ongelijck verdrietelijcker sal't vallen die selve gheheel te verlaten met der doot, die ons teffens van alle andere beminde dinghen wegh ruckt, omme die nimmermeer weder te ghebruycken. Laet dit nu een proeve sijn, leert sterven eer ghy sterft, so condy sterven als ghy sterft.

Seker dit hertenleedt int scheyden van den Vrunden toont opentlijck datmense niet en heeft ghehadt inden Heere, so dat wy die behoorden ghehadt te hebben, als of wy die niet en hadden ghehadt.

Ende is oock by sulck ongaerne scheyden claerlijck te mercken, dat het niet onse vrunden, maer onse Godekens sijn gheweest in onse herten, die welcke daer op onsen lust, liefde, troost, ende toeverlaet ghestelt hadden.

Also en is ons niet nutters dan het derven van wereltsche Vrunden, om vrunden, ja Kinderen Godes te worden, is dat oock een quade of schadelijcke wisselinghe?

Nopende die verlatinghe vander plaetsen, diemen 't Vaderlandt noemt, voorwaer ick achte dat een Christen mensche hen selve met Israel door die woestenyen een Pelgrim, ende gheen Burgher op aerden en houdt te sijn, ende daeromme sijne ganghen altijd is stierende na sijn rechte Vaderlandt het Hemelsche Hierusalem, sonder seere d'een plaetse voor d'ander te verkiesen, als die wel weet dat uyt allen hoecken des werelts den wegh ghelijcke na is ten Hemelewaert.

Behalven desen is gheen cleyn voordeel geleghe int scheyden (met Noe, Loth, ende den Kinderen Israel) van den plaetsen daer God sijne plaghen zendt, daermen schijnt den quaden te beschermen, ende den goeden te bederven, ende daermen hoe vromer sijnde, hoe meerder Periculen des levens onderworpen schijnt te wesen.

Ende datmen hier teghen weder camppt ter plaetsen daer Godes woordt louter ghepredickt werdt, daer die Justitie strengelijck onderhouden werdt, ende daer die goede Man in vreden beschermt werdt.

Zijn dat niet groote ende wenschelijcke saecken?

Ach lieve, laet ons ghetroost wesen ende betrouwen⁺ den Almoghenden lieven God, die den vreemdelinck bemindt, ende hem voetsel met cleedinge gheeft. ⁺*Deu. 10. 18*

Dat 9. Capittel.

Van Armoede.

D'Ander swaricheyt inden Ballingschappe ghewaent, was dervinghe van Neeringhe, ende inkomsten met vreesse voor armoede: Die welcke ick ghedachte by 't meerdeel der uytlandighen groote oorsaecke van hare Droefheyt te wesen. Want het vernuft verbeeldet der swacken Menschen met deser ghelijcke gedachten, ick verlaet mijn Huys, Landen, Coopmanschappe, Neeringhe, of Ambachte, dat my ende mijnen ghesinde rijckelijck ende eerlijck plach te voeden. Al ist nu so, dat ick een penninxken inder hant neme met my, wat mach dat helpen? Het mindert haest daermen dagelijcks af neemt, ende nimmermeer by en leydt, een groot deel wert verquist, met het reysen int soecken na een woonplaetse, die reste is cleyn ende haest verteert, dan zit ick met wijf ende Kindt in vreemde Landen, onder vreemde menschen, wat gae ick beginnen? Mijn Ambachte of Neeringhe is daer onghelighen, soo gonnen die Borgheren oock aldaer (soo 't recht is) malcander ende niet de vreemden den penninck. Sal ick niet haest met Wijf ende Kint bedelen, of van ghebreck vergaen moeten? O wat harder saken ist uyt weelde ende Eere in behoefte ende schande te gheraken? Met meer andere dierghelijcke swarigheden den angstighen mensche dan voorkomende, die voorwaer wel menschelijck, maer niet altoos Christelijck sijn. Want is Christus onse Heere ende Meester, is Godt door den selven onsen Heere Christum onsen Vader, so wy ons vrymoedelijck beroemen, hoe komet dat wy so gantsch niet met allen en betrouwen op sijne menighvuldighe beloften, dat die Godtvreesende gheen ghebreck sal lijden? ⁺Betrouwen wy Gode toe dat hy met zijn H. Woordt onse ziele sal spijsen, het is seecker wonder dat wy hem die voedinghe des lichaems met d'Aerdsche vruchten niet toe en betrouwen. Wy soecken (so ⁺*Ps. 33. 10. ende tot 1000. plaetsen.* wy meynen) het rijcke Godts ende sijne gherechticheyt na Gods bevelen, ende wy mistrouwen het toewerpsele, niet waerdigh ghenoech, om een gave ghenoecht te werden van hem ghebenedijt te verwerven? Wat is dit anders, dan den menschen beter te achten, ende meer toe te betrouwen dan Gode? Wy betrouwen een vroom Huysheer wel toe, dat hy sijnen Dienaere sijnen wille doende, niet en sal laten gebreck lijden. Ende achten Gode so gantsch trouweloos, dat hy sijne Dienaren soude versuymen? Waerlijcken dit ghevoelen, desen wantrou, ende sulck onghelooove en is niet anders dan een loutere lasteringhe Godes, hoewel niet metten monde maer metter herten geschiedende. Immers wat ist anders gheseyt dan metten Godloosen inder herten, ⁺ daer en is gheen Godt die sijner Dienaren gade slaet. Dit is (God betert) in veelen van ons so verborghen als gemeen, soo dat wy meest al sorghvuldijcker ⁺*Ps. 13. 1.* arbeyden om die ghevreesde armoede, dan die onbekende Godslasteringhe te ontvlieden die vreesse van der armoeden bedroeft ons, maer die vreesse voor soo grouwelijcke zonde en comt ons niet eens in de ghedachten.

⁺Voort aengemerckt by alle man het verstant niet en is van d'onderscheydt tusschen armoede ende ghebreck, so is te mercken dat ghebreck ontbeert den natuerlijcken nodruft des lichaems in spijse, dranck, of decksele, maer armoede heeft sulcke nodruft, hoewel op't alder slechtste niet meer dan die noodtbederf of behoefligh is, daeromme het oock nodruft wert ghenamemt. Ende is daeromme beyde een ontberinghe, te weten 'tghebreck, van nodruft, maer d'armoede van overvloet. Also is het lijden voortkomende uyt ghebreck een waerachtigh lijden, niet sonder ghequelle des lichaems. Maer lijden comende uyt armoede is een valsch lijden, niet inden lichame, maer inden gemoede gebooren uyt eenen valschen wane. Ist niet een valsche waen, daermen verdrietigh acht het derven van leckere beetgens, van kostelijck wijntgen, van hovaerdighe cleederen, van heerlijcke wooninghen, van zondighe Cleynodien, rijckelijcken huysraet, paerden, honden, vogelen, ja hoeren ende andere onnoodtlijcke overvloedighe ende onbehoefligh dinghen? In sodanighe onnoodruftighe dingen ⁺en stelt voorwaer den predicker niet den behoeften des menschelijcken onderhoudts, maer alleenlijck in Broodt, water ende woninghe den schamelheyt bedeckende, 't welck der Heydenen Apostel noch corter begrijpende, ⁺seydt, hebbende voetsel ende decksele, laet ons daer mede ghenoeghen, dit lijden dan noeme ick een valsch lijden, overmits het gewaent is, ende niet natuerlijck. Want indient natuerlijck lijden waere in sich selve, ofte noodtlijcke oorsake van lijden, so mosten alle arme menschen, als sulcx alle 't leven door dervende, oock alle haer leven in pijnen, treuren ende droefheyt wesen. Maer dit valt so contrarie, datmen opentlijck merckt der armer luyder leven meest altijt, ende over al vrolijcker te wesen dan der Rijcken. Voorwaer veel lichter ende lustigher soude eenen die gheen cleedren boven nodruft aen en hadde, eenen langhen wegh betreden, dan een die boven sijnen nodruftighen ghewade met bonte Tabbaerden ende meer ander onnoodruftighen plonder beladen ware. Daer vele Rijckdommen sijn, daer vindtmen oock vele sorghen ende moeyten, ende wat mach hy doch boven den nodruft (die d'arme man so wel heeft als hy) meer daer van ghenieten dan dat hy van een hoopen lastigh huysghesinds ⁺met sijnen ooghen sijn Rijckdomme ziet verslinden?

⁺Niemant (seyt Christus) en leeft van dat hy overvloedigh heeft. Wat last ist dan doch den nodruft ghenietende, den onnutten ende overvloedighen last te ontberen? Voort sietmen daghelijcx aen den grooten Heeren met oorloghen, ende aen rijcke Burgheren met Processen dat rijckdomme twist veroorsaect, ⁺ so men oock voormaels moghte zien aen den Herders van Abraham ende Loth, daer teghen is armoede oorsake van den veylighen vrede. Want daer men gheenen buyt en verhoopt, en bestaetmen ghene pericule

⁺Onderscheyt tusschen Armoede ende gebreck.

⁺Ec. 29. 28

⁺1. Ti. 6. 8

⁺Ec. 5. 10.

⁺Lu. 12. 15.

⁺Gen. 13. 6

nochte moeyte. Is dan d'armoede een middele om te gheraken aen die sekere ende salige [†]vrede by den Heere altijd zijnen Jongheren ghewenscht sy en mach seker niet quaet nochte vermijdelijck, maer soude veel eer goedt ende begeerlijck schijnen. Al vele beter is een weynigh met de vreese Gods, dan groote ende onversadelijcke schatten. Die rijckdomme was den Jonghelinck eenen hinder om te komen totten Rijcke Gods. Daer teghen maect ons daer toe d'armoede so bequaem, dat die om ons rijck te maken arm werdt, niet dan arme menschen tot Jonghers heeft verkoren, selve armoede beleeft, ende ons die menichmael met verlatinghe van alles bevolen heeft. Zijn wy dan zijne Jonghers, waerom en volghen wy zijne voetstappen niet? waerom en blijven wy niet in zijne woorden, etc. Waeromme worden wy onsen beminden meester inde veylige armoede niet ghelijck. Of zijn wy Jonghers beter dan onsen meester? of weten wy sotten beter wat ons nut is dan die wijsheydt Gods, onse Meester? weelde plompt, maer armoede scherpt het verstant, weelde verbercht, maer armoede openbaert die vrunden: ende weelde vergeet, maer armoede soecket Gode.

[†]Pr. 15. 16 Matth. 19 22.

Armoede leert soberheyte, werckt ootmoedigheydt, baert verdueligheyte ende ontdeekt die naecte waerheydt, die boven alle schatten dierbaer is. Want daer die Tafel vrunden den rijcken heure verderflijcke loghens dier verkopen, hooren die arme by eenen yeghelijck die onbeschroomde waerheydt om niet. Hoe mach dan d'armoede die den mensche tot sodanighe wenschelijcke ende seer groote saken can vorderen, als oft een quade oft lastighe sake waer van selfs ontsichtlijck, quetselijck oft quaet wesen?

Dat 10. Capittel.

Vander boosen geluck.

ONder andere gewaende oorsaecken van droefheyte, was hier voor oock gheseydt vander voorspoet der spotters. Die drijven haren moetwille metten vromen, vervolghen, verjaghen, ende dooden die, roepende die henluyder lijdens, waer is nu heuren God? Wie canse nu van onsen handen beschermen? waren heure dingen recht, sy soudent voortganc hebben ende wel gelucken, met meer andere lasterwoorden, die de lijdende vrome moet horen. Over die welcke David, Job, Hieremias ende meest alle vrunden Godes hen so hooch bekommert hebben, hen beklagende dat het den Godloosen so wel ginck. Maer hen selven antwoordende hebben syluyden oock betoont wel te verstaen, al schijnet uytwendelijck den Godloosen wel te gaen, dat het inder waerheydt sulckx niet en is. Want hen onverborghen was dat niemant wel en mach zijn sonder goetheyt, dat sonder God gheen goetheyt en is, ende dat alle Godloosen sonder God zijn, so en mach oock den godloosen nemmermeer wel zijn, haer leven schijne oock buyten soo weeldigh, lustigh, ende vrolijck alst mach. Want behalven het onghenoeghen door die dervinghe Godes voorsz. so hebben sy inwendigh haer oordeel onsterflijcken worm ende beudel, daer door sy ghestadelijck zijn in onrusten, ghequel, verdrieende ende anckste, so dat sy oock vluchten: als hen niemant en jaecht. Oock mede en mach die ghene die 'tlicht der waerheyte derft, vanden dinghen die hy handelt niet hebben rechte kennisse ende onderscheyte, wie den aert ende

natuere der dinghen die hy handeldt niet recht en kent, en mach 't selve niet recht ghebruycken: Nu en is gheen misbruyck sonder schade ende quetsinge des misbruyckers. Daer uyte dan nootlijck volcht, dat alle Godlosen het licht des onderscheyts ende der kennissen ontbeerende (soo sy altijd ⁺doen want henluyder die sonne des verstandnisse niet op en gaet) altijd in allen saecken moeten ⁺Sap. 5. 6. misbruycken, hem selve quetsen, quellen ende marteren. Ick swijghe hier van 't onwederroepelijck oordeel dat sy hier na noch verwachten als sy in hare verdoemenisse met het aenschouwen vander vromen eere ende saligheydt ghepijnicht sijnde sullen segghen vande selve by henluyden vervolcht gheweest, dat zijnse, welcker leven wy waenden te wesen een rasernye, siet nu zijnse gherekent onder den kinderen Godes, wy hebben sware wegen ghewandert ende 'tlicht der gherechtigheyt en is ons niet verschenen. Is dit een salich geluckich ende voorspoedich leven? hoe sal yemant sulcke roeden Godts (die doch uytghebesicht zijnde int vier moeten) argers dan syluyden hen selve aen doen, kunnen toe wenschen? Laet ons daeromme die selve met ghedult lijden sonder henluyden sulck gheluck, (dat voorwaer het alder erbarmlijckste ongheluck is) te vergunnen ofte ⁺benijden, want sy werden bewaert totten dach der verderffnisse, ende gheledet totten dach des verwoedens, wacht ⁺Iob 21. 30 noch een weynigh ende sy en sullen niet meer zijn: maer verdriet ons immers der Godloosen tyrannye over den onnoselen, so laet ons 'tgene buyten onsen toedoen by anderen gheschieden, ende by ons niet en staet te keeren, ter zijden stellen, ende eens met rechten ernst onsen eyghen boesem hert ende siele ondersoecken, om te vernemen of 't selve daer ooc niet en geschiet, ende dat by ons selve ende door onse eyghen raet wille ende voornemen. Daer sullen wy bevinden (so ick niet en twijfele, ist maer dat wy gau toe sien) dat wy selve, niet een mensche ons gelijk zijnde, maer Christum Jesum den sone Godes selve daghelijcx in ons dooden, moorden ende Cruycen. Als wy om ons eyghen bate, luste ofte sinnelijckheyden lieghen, bedrieghen, vertoornen, ofte benijden wat doen wy doch anders, dan dat wy die waerheyt, gherechtigheyt, sachtmoedigheydt, ofte liefde Godes (alle 't welke is Christus die in zijn eyghendomme komt) niet willen ontfanghen, aennemen, nochte lijden, metten quaden boulieden uyt jaghen ende doden, ende metten Joden in ons marteren ende cruycen? Als wy onse betrouwen, troost ende hope stellen opt gelt, vrunden, of hulpe van menschen. Ist oock wat anders dan metten Afgodischen Coninghen, Christum ende Gode verachtende, beneven ja boven hem afgoden int rijcke onser sielen opgherecht, ende die selve onsen ondersaten, te weten luste, begeerte, wille, hope, vreese, verlanghen, betrouwen, ende diergelijcke crachten onser zielen, bedwonghen, als goden te

eeren ende te aenbeden? willen wy nu tot Godes eere ende onser saligheyt den Godloosen eens te recht benijden, laet ons seker ons eyghen sotheyt, blint verkiesen, schadelijcke begeerten, ende verderflijcke eyghen wille niet alleen uyt onser herten grondt benijden ende haten, maer oock vrymoedelijck als Goddeloose verdruckers ende moorders Christi in ons, met alder vroomheydt verderven ende moorden, ende gants vernielen. Desen nijt, haet, ende moort en is ons allen niet alleen gheoorloft, maer oock soo hart gheboden, dat hy oock vervloect is die hier zijn handen van bloet onthout. Dit altsamen doende, sullen wy ons Meesters ghebodt, dat niet en seydt dat wy een ander, maer ons selve haten, ons eyghen handen ende voeten afhouden, ende die boosheydt in ons Cruycen sullen, gants heylichlijck na 's Meesters wille volbrengen. Ende en sullen daer by als rechte kinderen Godes, die niemant en mach haten, ooc niemanden haten noch benijden, noch oock den Godloosen selve niet, maer sullen die selve achten voor crancke, rasende, ende onsinnige menschen, ende henluyden uyt Christelijcker medogentheyt veel eer een beter verstant, dan verderfensse toe wenschen.

Alsoo achte ick nu uyt het gunt voorsz. staet genoegsaem te blijcken dat noch doot, noch ballingschappe, noch afwesen der vrunden, noch armoede, noch 't aenschouwen vander Godloosen gheluck van sich selfs niet quaet en zijn, maer middelbare saken, ende over sulcx den goeden goet, ende den quaden quaet, ende volghende dien oock dat het geen rechte nochte nootlijcke oorsaecken en zijn van droefheyte, maer vrywillighe, by alle onwijse menschen uyt eenen valschen wane voor oorsaken van verdriet aenghesien ende aenghenomen, insghelijckx mede, dat die menschen versuymende die rechte ende ware oorsaken van rouwe die henluyden ter saligheyt soudien dienen, hem selve willens quellen, bemoeyen ende bedroeven uyt valsche oorsaken tot henluyder verargheringhe. Maer want hier voor gheseyt is droefheyte te wesen een wane ofte wetenschappe van eenigh teghenwoordigh quaet, ende men bevint tusschen wanen en weten een seer groot onderscheydt, hoochlijck nut wesende tot het verstant der Heylighe schriftueren, ghemerckt vele menschen onophoudelijck wroeten om te weten dinghen diemen hier niet en mach weten, maer simpelijck ghelooft behooren te werden, ende oock al gheweten zijnde den Mensche niet en soudien beteren, als wanneer die wereldd sal vergaen, hoe ende in wat ghestaldd die verrijnsisse sal gheschieden, etc. die daer benefens altydd blijven gheloovende, 't gunt sy bevintlijck behooren te weten, als die afstervinghe der sonden, verrijnsisse in een nieu leven alhier, etc. die gheweten zijnde salighen ende niet gheweten verdoemen. Soo is mijn voornemen daer af alhier (soot oock ter materien is dienende) een weynigh te segghen.

Dat 11. Capittel.

Onderscheyt tusschen waen ende weten.

[†]D'Apostel S. Paulus seydt, de wetenschap blaest op. Dese sproke bevelen t'onrecht verstaen zijnde, bestaen sy daer mede hare onwetenheydt te verschoonen ende alle wetenschappe, als oorsaecke van hovaerdye te lasteren, sonder dat sy konnen ^{+1. Cor. 8. 1}

onderscheyden, dat d'Apostel hier niet en spreekt van ware wetenschappen, maer van waen. Want die selve Text selve uytdruckelijc daer terstondt aen seyt, so wie daer waent dat hy wat weet, die en weet noch niet hoe hy behoort te weten Daer waent met die daer weet dat hy weet seyt Sint Paulus daer. Wie kan dan noch twijfelen, of hy en spreekt hier van waen ende niet van weten? Immers (seyt die Text voort) hy en weet noch niet hoe hy behoort te weten. Al veele min weet sulck waner dan oock watter gheweten soude worden, ghemerckt hy die maniere van 't weten noch niet en verstaet. Ick en meyne voorwaer niet, dat die uytghenomen kennisse Jesu Christi, die in Paulo selve was, ende [†]teghen de welcke hy alle ander dinghen als dreck achteden selven Apostel op blies ende verhoeverdichde? wie mach oock ghelooven dat [†]Phil.3. 8. die kennisse, dat die Vader alleen is een ware God ende die hy heeft ghesonden Jesum Christum verhoeverdigen soude? Christus seyt selve dat sulcke kennisse of sulck weten het eeuwighe leven is. Dit hebbe ick willende van waen ende ware wetenschappen spreken, eerst int kort willen segghen, op dat mijn meninghe te naeckter ende met meerder vrucht verstaen soude moghen worden. Ende van daer nu komende op mijne voorghenomen sake, houde ick waen te wesen een twijfelijcke, maer wetenschappen een sekere kennisse eeniger dinghen: soo dat waen baert in 'smenschen begrijp ofte verstant een verbeeldinghe of imaginatie, gemeenlijc valsche ende onghelijck, hoe wel oock somwijlen wel recht ende ghelijck wesende den dinghen die ghewaent worden: Daer ter contrarie des wetenschaps inbeeldinghen der ghedaenten vande gheweten dinghen altijd ghelijckformigh werden bevonden. Alsoo wanen die schoolkinderen henluyden het ledigh gaen ende spelen goedt, ende daer tegen het schoolgaen ende leeren quaet te wesen, daer uyt hen oock het spelen gaen lustich ende aengenaem, maer 't schoolgaen als een dervinge vande voorsz. haren luste, qualijck valt ende verdrietlijck. Maer die selve kinderen namaels te man ghekomen sijnde, weten dan dat henluyden het ghestadigh ghewenschte spelen gaen quaedt soude zijn gheweest, ende hen daer teghen het schoolgaen haren hoochsten oorbaer was. Desghelijckx wanen die jonghe onwijse luyden dat het veel inswelghen van leckere beetgens, oock boven nootdrufft, henluyden goedt is, maer ghekomen zijnde tot verstant, weten sy dat sulcke leckere gulsigheyt, voor een korte ketelinghe inde vluchtige smake, een lange pijn ende rouwe

baert met onghesontheyt des lichaems ende wroeghen des ghemoets. Waer by nu wel is te vermercken, dat waen bestaet in een onversochte vermoedinghe of gissinghe, met overweginghe des menschen redelijckheys: ende dat daer teghen het weten gegront is op een versochte ondervintlijckheyt vanden aert ende natuere der dinghen. Waen mach bedriegen ende bedriecht oock meestendeels, als hangende aen toekomende saken: maer weten en mach nemmermeer yemande bedrieghen, want die berust op 't gunt gheschiedt zijnde niet en mach veranderen. Alsoo is die wane onseker, ontrouwe, ende bedriechlijck, ende die wetenschap seker, oprecht ende ghetrouwe. Waen is altijd onversocht, weten altijd versocht, ende waen is veel tijds schadelijck, maer weten is altijd nut: die wetenschappe heeft altijd ende in allen dinghen waerheyt voor haer, so datter niet en mach geweten worden, dan waerheyt, maer waen heeft waerheyt ende oock loghen voor oogen, so datmen soo wel loghen als waerheyt mach wanen. Daer uyt oock volcht dat die wetenschappe haer selve kent, verstaende dat sy 'tgunt sy weet sekerlijck weet: ende daer beneven oock verstaende wat dinghen van haer noch onbekent ende niet geweten zijn. Maer die wane en mach van haer selve niet weten, maer wel twijflijk vermoeden, noch sy en mach oock niet meer sekerheys hebben van de onbekende waerheyt, daer op sy siet, als vande onbekende loghen. Dat die wane loghen ende waerheydt mach hebben voor ooghen, sonder van 't een of 't ander seker te wesen, can lichtelijc aldus verstaen worden. Men stelle een reysener voor twee verscheyden wegen, vanden welke hy weet den eenen een onwech, ende den anderen den wegh te zijn omme te komen ter begeerder plaetsen. Int aenschouwen vande voorsz. twee wegen sal zijn redene hare werckinge doen int ramen uyt de welghebaenthey, rechtigheydt, ende andere ommestanden, omme uyt die twee te verkiesen eenen, ende den selven in te gaen. Valt nu zijn vermoeden opten rechten wech, soo heeft zijn waen die waerheydt voor ooghen, maer buyten zijn weten, ende is door dien noch onseker, betreden also den selven wech met sorghvuldigher opmerckinghe, oft gheen onwech is, niet anders dan of hy opten onwech ware, want hy verstaet dat het oock een onwech soude mogen wesen. Oock mede heeft hy int verkiesen van een der voorsz. weggen den loghen ende waerheydt voor ooghen, ende en mach nochtans so langhe hy waent ende niet en weet welck die rechte bane is, in gheender wijsen versekert wesen, maer hy moet twijfelijck wanderen. Ghevallet dan dat hy ten eersten den rechten wech treft ende daer door ter begeerde plaetse gheraect, soo verdwijnt die wane ende komt in haren plaetse een weten, niet anders dan daer 't licht komt die duysterhey verdwijnt. Heeft hy oock niet pijnlijcker vermoeytheyt door den onwech ghedooldt ende sulckx die selve bevonden te wesen eenen onwech: al eer hy totten rechten was gekomen, soo is mede die waen van den onwech ende rechte wech gheheel verlooren, ende daer voren inde plaetse ghekomen een ontwijfelijck weten, welck van beyden den onwech, ende welck den rechten wech is, so dat hy voorts, soo langhe hen die selve wege bekent blijven, nemmermeer verleyt en mach worden vanden rechten wech opten onwech. Och of wy alle soo goeden onderscheyt hadden tusschen 'tgene dat wy wanen ende weten, soo dat wy gheen ghewaende dinghen voor seker en betrouden, maer op ghewaende paden gingen in een twijflijcke onsekerheydt met wackere achtneminghe op 'teynde des weechs, ofte den uytganck der saken, of die 't selve ons oock ter begeerder plaetsen leden, ende die ghewenschte dinghen ons toe brachten: wat gelt het wy souden min doolen, min dolinghe (die menighe haren naesten als

Godes nauste raet voor brocken) voort leeren, ende teghen malkanderen minder in saecken vander religien, twisten, schelden ende lasteren.

Al ist nu sulcx dat waen gheseyt wert niet te moghen seker wesen, soo vintmen nochtans al eenighen waen, die de sekerheyt al na by komt. Want indien die mensche door leeringhe van warachtighe Predicanten der H. Schriftueren, ontwijflijck can geloven (als ick houde ja) datter niet dan eenen wech ten leven, ende eenen onwech ten doode is, hy sal den onwech met treuren versocht hebbende ende nu ghewis wetende die selve eenen onwech te wesen, hem selve (als die 't leven soeckt) al moeten keeren van dien dootlijcken onwech ende den wech des levens ghewislijck houden voor den wech ten leven. Want hy ghelooft vast dattet een van buyten is, hy weet nu dattet die niet en is, soo moet hy oock ontwijfelijck ghelooven ja (om soo te segghen) weten dat dese den wech ten leven is, ende dat uyt redelijckheys overweginghe met versochttheyt ghemengt. Neemt by ghelijckenisse dat yemandt waent zijn saligheyt (dats ghenoege van eygenwilligheyt oncuysheyt, gulsigheyt ende andere sodanighe sonden, die selve bevint inder waerheyt door versochttheyt dat sulcx den rechten wech is ter onsaligheyt, so wel hier als hier na, so die sonde altijd haer eygen boete met brengt, sal dese mensche door't behulp der Godlijcker redenen (daer mede hy van Gode boven 'tghedierte is gheen edelt) midtsgaders van sodanigher wetenschappen int licht der voorkomender ghenaden niet ghewislijck kunnen verstaen, dat het teghendeel der voorsz. sonden, namentlijck het hanteren van ghelatenheydt, suyverheydt, soberheydt, ende van dierghelijcke deuchden ter saligheyt soude leden? Somma die zijn dolinghe ende onsaligheyt in Antichristo heeft bevonden metter waerheydt, sal oock ghewis kunnen ghelooven (ja weten) dat Christus des levens wech ende saligheyt is.

Dat 12. Capittel.

Van tweederleye droefheyden.

WT het voorsz. onderscheydt tusschen waen ende weten is nu ooc wel te mercken datter (soo oock inde beschrijvinghe van der droefheydt hier voor te kennen wert gegeven, tweederleye oorsaken, ende daerom oock

tweederleye aert van droefheyden zijn, waer af d'eene komt uyt waen ende d'ander uyt wetenschappe. Die uyt waen voort komt is altijd schadelijck, sondelijck ende verdoemelijck, want die menschen onverstandelijck meynende dat het ghenieten van ghesontheit eere, rijckdomme, wellust, ende dierghelijcke dinghen des menschen hoochste goet zijn (so sy alle meynen die de selve oft eenighe van dien boven haerder zielen verbeteringhe benaerstigende, die selve oock boven ende buyten Gode aenklevende, pijnen te houden al vermerckten syluyden sulcx oock te wesen teghen die wille Gods) maect die wane den mensche droevigh als hy sulcx verliesende in sieckte, armoede, verachtinghe oft dierghelijcke saken komt te vallen. Dese mensche dan niet vermoghen te wederstaen d'almogende hant Godes, die hem sulcx opleyt arbeyt nochtans met zijnen wederwille nacht ende dach daer teghen, ende dit al te vergeefs, quellende hen selve alsoo met onwilligh, (dat is met dubbelt lijden) alleelijck door den sotten wane, dat hem sulcx quaet soude zijn. Daer uyt komt dat die wederwille ende waen-droefheydt hem vluchtigh maect voor Godes lieflijcke straffinge, hem dienende tot beteringhe, ende verstreckt hem also 'tgunt hem (indien hy't recht ontfanghen hadde) tot deuchde ende saligheydt hadde mogen gedyen, tot een sondelijcke wederstrijdinge des alderhoochsten, ende tot een vervloecte verdoemenisse zijnder zielen. Soo sorghelijcken ende gheweldighen saecke is die wereldt regierende wane. Want sy den dinghen die den mensche boven al goet zijnde, voor 't quaedt aensiende, hem als of zijn doot ende verdoemenisse ware can doen vlieden: ende also wederomme 'tgene sy voor goet aensiet, alwaert oock inder waerheydt des menschen alderhoochste quaet, hem als sy leven ende saligheydt can doen begheeren. Maer d'ander droefheydt ghebooren uyt wetenschappe, is daer teghen oorbaerlijck, deuchdelijck, ende saligh. Want dese in waerheydt bestaende, niet voort en mach komen uyt die voorsz. waensaken, soo dat die mensche door dien van alsulcke onnutte ende schadelijcke droefheyden ofte hertknaechsters gantschelijck bevrijt wert, ende hem niet, en mach bedroeven dan int hebben van 't gene dat warachtelijck quaet is, of int derven van 'tgene dat inder waerheydt goet is. Nu en is die mensche (so voor betoont is) gheen dinck warachtelijck quaet, dan het hebben van ydelheydt ende sonde, ende het ontberen van Gode met die deuchde. Also baert die wetenschappe ende ware ondervonden kennisse van des menschen sonden, eenen warachtigen haet, verdriet, leedt, ende droefheydt teghen die selve sonden, als die hy nu ghewis weet een Moordenaer te wesen zijre sielen, ende doet hem boven alle dinghen ter wereldt naerstelijck inden Heere arbeyden, om die sonde die hem 'tlevende Godes doet ontberen, in hem selve te dooden, ende van dat quaet verlost te mogen worden, daer na met hertelijcker droefheydt, benautheydt, ende suchten boven al verlanghende. Dit achte ick te wesen die troostbarende droefheydt, daer af die waerheydt selve heeft ghesproken, ⁺saligh zijn die rouwe dragen, want sy sullen vertroost werden: insghelijcx mede die droefheydt ghemeint by den Apostel, die ⁺Matt. 5. 5. hy seydt na den wille Gods te wesen, werckende berouwe ter saligheydt. Maer d'ander⁺ voorsz. waen-droefheydt houde ick voor die Wereltsche droefheydt die den doot ⁺2. Cor. 7. 10. baert, by den selven Apostel ter voorsz. plaetsen vermeldt.

Besluit.

ALsoo is hier dan gheseyt dat droefheydt is een ghequel des ghemoets, voortkomende uyt waen of wetenschap van eenigh afwesende goedt, of teghenwoordigh quaet: wat des menschen ware goeden zijn, namentlijk een eeuwighe vreuchde int ghenieten der Godlijcker goetheydt met ware deuchde in Christo Jesu: het middel daer toe, daer teghen mede dat des menschen ware quaden zijn een eeuwich verdriet int stadigh ontbeeren van Gods goetheydt, ende 'thebben van de sonde, sonder oock overgheslaghen te zijn die middelbare dingen, die den goeden goet, ende den quaden quaet zijn, 't Welck sulcx te wesen betoont is aen den doot, ballingschappe, afwesen der vrunden, armoede ende der boosen voorspoet, die nochtans by meest elck voor quaden ende nootlijcke saken van droefheydt aenghesien worden, d'welck valsch is, soo heeft moghen blijcken uyt den onderscheydt van waen ende weten daer aen volghende, waer na oock wert ghesproken van ware ende valsche droefheydt, int onderscheyt vande welcke yeghelijck sal moghen spiegelen zijn eyghen sotheyt, die liever verkiest droevigh te zijn sondelijck ten doode, dan deuchdelijck ten leven. Alle 't welke wel verstaen ende ten herten ghenomen wesende, en twijfele niet, of ten sal den goetwillighen herten aenporren tot een vyantlijcken hate, schandelijcke verfoeyinghe, ende spoedighe verlattinghe vande selve onse kintsche sotheydt ende moetwillighe droefheydt. Omme te aenvaerden die voorsz. salige droefheydt, ende daer door te mogen komen tot 't eeuwighe blijdtschappe in Christo Jesu, die ons dat gonne, Amen.

Dat tweede Boeck.

Dat 1. Capittel.

Van tweederley lyden.

INt voorgaende boecxken is gheroert van tweederley lijden, daer af 'teene inden gemoede, ende 'tander inden lichame is ghelegghen. So wie hem nu meer ter herten laet gaen het lijden des lichaems, ende om den dingen die totten lichame behooren, dan het lijden zijnder zielen, die betoont opentlijc zijn sotheyt, int niet verstaen vanden grooten onderscheyt tusschen die waerde vande Godtlijcke siele ende het aertsche lichame, als die het snootste boven het dierbaerste betreurt. Ende hy betoont daer beneven mede, dat hy gheen Christen is, als die noch geen voornemen en heeft omme hem selve met alle 'tzijne te versaecken, Christum na te volghen ende

zijn siele te behouden, also die versakinge van ons selfs den eersten A. B. der Christenen is. Maer die verstandighe ende Christen mensche die waerde zijnder sielen, met des lijfs snootheyt verstaende ende in opset zijnde om zijnen meester Christum na te volgen, neemt zijnder sielen saligheydt boven al ter herten, voor allen dinghen soeckende het rijcke Godes (te weten dat Godt Coninck ende ghebieder werde) in hem, met betrouwen, dat hen alle lijflijcke nootdruft toegeworpen sal worden van zijnen gaesrijcken lieven Vader. Dese bevindende hen selve in eenigh lijden ondersoect vlijtelijck in sich d'oorsaecke van dien, die welcke hy verstaet te wesen, het hebben zijnder sonden ende het derven Godes, ende blijft in hem selve vlijtelijck overdenckende wat onsaligheydt het is die goetheydt Gods te ontberen ende des Duyvels quaetheyt te hebben. Hier wert hen die sonde, als een middelwant tusschen Gode ende hen soo hatelijck gheopenbaert dat hyse als een beletsele vandt verkrijghen zijnder begheerten grontlijck vyandt werdt ende sulckx inden Heere ten laetsten haet ende verlaet. Bemerckt hy oock dat zijn treurigheyt veroorsaect is uyt waen, te weten door verlies van eere, rijckdomme ofte mogenthey, of door hebben van't teghendeel deser dinghen: soo bevint hy int nadencken inder waerheyt, dat het hebben van soodanighe goetghewaende dinghen, zijn siele niet verbeteren, nochte syn lichame ghesonder of stercker maken, ende het hebben vande contrarien, zijn siele niet verarghen, noch zijn lichame niet siecker of krancker maken en moghen. Door welcke betrachtighe aldus in ondervintlijckheydt in hen ghekomen zijnde een warachtige kennisse der uyterlijcke dinghen, volbrenght die waerheyt terstont haer werck dat is vrymakinghe, want sy doet die sotte wane, van dat hen sulck hebben ofte derven goet ofte quaet soude zijn, terstont als een roocke verdwijnen, ende wort die mensche also daer van te recht ghevrijt in zijn siele. Maer gevoeldt hy zijns lijdens oorsake te zijn pijn des lichaems, door gichte, coortse, graveel, sweeringhe, broke van arm of been, of ander dierghelijcke saecken, soo behoeft hy sonder twijffel troost, ende dat vanden Heere, het sy met versachtinghe vande pijn, of met ghenade om die gheduligh te mogen lijden. Die versachtinge vande pijn mach men soecken van Gode, sonder eenigh ander middel vanden medecijn of chirurgijn den menschen van Gode verleent, sonder de selve nochtans hoogher te achten dan menschen, maer voor een gave Gods. Quellende pijn de langhe duyrt is lijdelijck om dragen ende valt oock metter tijdt door eenrehadde ghewoonte, wat lichter dan eerst. Maer gheweldighe ende scherpe pijn en mach sulckx niet langhe dueren of die mensche in wien sy is, moet vergaen, soo dat sy overmidts hare kortheydts wille, soo lijdelijck is, als die voorsz. lanckduyrighe om haer slapheyt. Tot lichamelijcke pijn behoeftmen dan sonderlinghe gheduligheyt. Dit is een vrywillige vernederinge onder die hant Godes int ghedoghen vant lijden door zijn Godlijcke liefde den mensche t'zijnder saligheyt opgeleydt.

Dat 2. Capittel.

Vande middelen om te komen aen lijdtzaamheyt, ende eerst van bidden.

MAer want die lijdtzaamheyt, als wesende een gave Gods by gheen mensche een ander en mach ghegeven werden, so eyscht wel wat geseyt vande middelen ende

wegen omme daer toe te komen. Dese leert Christus Jesus segghende, bidt ende ghy sult verkrijgen. Maer hier valt swaricheyt hoe men wel sal bidden. Dit leert die selve meester al mede, willende datmen sal bidden na den wille Gods inden gheest ende waerheyt. Wat machmen nu beter na den wille Gods bidden, dan datmen hem als Vader des lichts, van wien alle goede gaven komen, bidde om een goede gave, dat is om gheduldigheydt in lijden, op dat wy in lijdsaemheyt verwinnen ende zijn rijk daer in hy ghebenedijt alleen ghebiet, worden soudē moghen? Is die vermeringhe vanden rijke Godes, Gods wille niet? dit is dan oock inden gheest ghebeden, want het bidt den geestelijcken Vader om zijne geestelijcke gaven tot des becommerden geests vertroostinge. So ist mede te recht inder waerheydt gebeden ende niet metten gheveynsden lippen, overmidts sulck ghebedt veroorsaect is uyt dieper noot met waerachtighe kennisse des ghebreckx uyt des herten gront, 'twelck door die wolcken op sticht tot Gode. Maer wilmen het ghebedene verwerven, daer behoeft noch al wat anders by. Dat is een oprecht gheloove ende betrouwen Gods. Alsoo moetmen ontwijflijck gheloven, dat God, volghende zijne beloften, oock goede gaven wil, ende insghelijcx oock mach gheven allen den ghenen die ootmoedelijck daerom bidden. Dat dede Centurio loflijk, seggende: [†]Heere ick ben niet waerdigh dat ghy sout komen onder mijn dack, maer spreekt niet dan een woort, ende mijn kint [†]Matt. 7. 8. sal ghenesen. Die kennisse dan vander noot veroorsaect een vierighe begheerte, ende des geests verlichtinghe baert kennisse van 'tgene men om biddet, maer hoemen gheraect aen een warachtigh betrouwen, dat God sulcx wil ende mach gheven, willen wy voortgaende nu een weynigh af hooren.

Dat 3. Capittel.

Datmen aen't betrouwen Godes komt door Godes kennisse.

ONconde (seyt men te recht) maect onminne, also en kanmen den onbekenden oock niet veele goedts toe betrouwen. Daeromme moetmen eenichsins Gode goet, ghetrou ende vruntlijck kennen te wesen, sal

men hem ghebenedijt vastelijck betrouwen. Maer hoe salmen komen tot die kennisse Gods? seecker wat God almachtigh na zijn Heylighe substantie ende wesen is en meyne ick niet van eenigh mensche op Aerden gheweten te moghen worden, want niemandt en heeft God oyt ghesien, oock en mach hem gheen mensche sien ende leven. Nochtans vintmen des niet tegenstaende tot vele plaetsen inder schriftuyren betuycht ende d'ondervintlijckheydt verklaret mede, datmen eenighsins wel mach weten hoedanich dat God is, te weten dat hy ghebenedijt is, wijs, goet ende almoghende, met welcke ende meer andere dierghelijcke Heylighe ghedaenten hem die heylighe Schriftuere overvloedelijck afmaelt, ende hy ghebenedijdt oock in den Godsalighen menschen ondervonden wert.

Dat 4. Capittel.

Vanden middelen daer door men komt totter kennisse Godes.

ENde alhoewel hier niemant Gode volkomentlijck en mach kennen, so en heeft zijne goetheyt den menschen, by hem gebenedijt tot ghenietinghe zijnder goetheyt gheschapen, niet onthouden die mogelijckheydt van sodanighe zijne kennisse, als den menschen tot henluyder saligheydt ende die eere Gods ghenoech is. Hier toe heeft zijne ghenade ons verleent vier middelen, als die Godlijcke redene inden mensche zijne geests verlichtinghe, der H. Schriftueren ghetuychenisse, ende zijnen eenighe sone Christus Jesus het woort des levens uyten Hemele gekomen. Door die redene hebben alle menschen mogelijckheydt van Gode ontfanghen omme uyten gheschapen dingen des scheppers wijsheyt int ordineren, zijne goetheydt int onderhouden, ende zijn mogentheydt int volvoeren te leeren kennen, so men ghesien heeft aen den vromen Job, Socrates, Photion, ende meer andere vrome Heydenen, die gheen wet hebbende natuerlijck des wets inhouden volbracht ende die wet Gods in hare herten gheschreven te zijn bewesen hebben. Die gheloovighe vaderen voor die schrifuere Propheten, ende Christi toekomsten opter aerden, zijn meest al verlicht wesende door des H. Gheests insprake ghekomen tot die kennisse Gods. Wat uytmemender ende sonderlinger behulp nu is tot die kennisse Gods, die H. Schriftuere, daer inne God door den mondt zijnder Propheten, zijns soons, ende desselvns Apostelen zijn H.ghedaente soo overvloedelijcken uyt beelt, is met geen penne te schrijven. Ende openbaert Godt ten laetsten hem selve soo eyghentlijck, volkomentlijck, ende claerlijck in zijnen eenighen beminden soone, dat so wie den soone siet, den Vader oock siet.

Dat 5. Capittel.

Van tweederleye kennisse Godes.

DOch is inde voorsz. vier middelen ter kennisse Gods dienende waer te nemen een merckelijcke onderscheyt: Want al ist soo dat sy alle viere recht ghebruyckt zijnde kennisse Gods baren, so vintmen der selver kennisse nochtans tweederley, waer af d'een is doodt ende een waen of vermoeden, ende d'ander levendigh ende een waerachtich weten. Seker die vernuiftighe redene ende 'tlesen der Schriftueren, of 'thooren predicken der selver, vermoghen elck wel eenighe inbeeldinghen van Gode te brenghen in den mensche: maer sonder des geests inspraecke oft levendighe openbaringhe Christi, en zijn sy beyde niet dan een Schilderye, onvruchtbaer ende sonder leven. Dit machmen sien aent redelijck vernuift eenigher Heydenen, die welcke Gode uyt zijne schepselen eenighsins ghekent hebbende, hem niet als Godt gheert en hebben, maer is henluyder onverstandigh herte verduystert gheweest, ende aen 't lesen der schriftueren ende menichvuldigh aenhooren vande Predicatie Christi der Phariseen, die des niet teghenstaende soo gants niet een voncxken hadden vande levendighe kennisse Godes, dat sy oock die waerheydt selve den levendighen soone Godts in zijnen lichame vermoordt hebben. Dese voorsz. twee kennisse, te weten uyt vernuiftigh speculeren, ende uyt lesen of horen preken der Schriftueren, blijkt by so ontalijcken menichte ghenamde Christenen soo geheel gheschildert, onvruchtbaer, ende gants doodt, voor den ooghen van half verstandigen, dat sulcx met allen gheen bewijs en behoeft. Maer met die kennisse ghebooren uyt des gheests insprake ofte openbaringhe des soons ist gheheel anders. Want dese is een warachtighe wetenschappe vande Goddelijcke liefde tot ons luyden, gheopenbaert door den doodt ons Heeren Jesu Christi, niet met letters op Pappier, maer metten vinger Gods (dats metten H. geest) door Jesum Christum in onse herten geschreven. Ons ghevende soo ghewissen getuygenisse, van uyt ghenaden kinderen Gods te wesen, dat wy in ontwijfelijcken betrouwen Godt Almachtigh onsen Vader noemen. Dit en vermoghen het menschelijcke vernuift, noch die dootslaende letter gheensins, maer alleen d'eenighe leermeester Christus Jesus door instortinghe vanden H. geest. Die ist alleen die dooden, levendigh het duyster vernuift licht, ende die dove oock wederspanninghe ooren hoorende ende onderdanigh gemaect hebbende, door zijns geests verlichtinge het besloten boeck opent, het verstant der schriftueren ontdeekt, in alle waerheyd leydt, van den dienst der sonden bevrijt, ende die liefde Gods uyt stort in onse herten. Het redelijck vernuift mach van Gode wel hebben eenige waerachtighe vermoedinghen, door betrachtighe vande schoonheydt, goetheydt ende heerlijkheyt zijnder schepselen, die altsamen betuyghen dat haren schepper al onghelijck

schooner, beter ende heerlijcker moet wesen dan die schepselen: Oock mach die schrifture ons vande schoonheyt, goetheyt, ende heerlijckheyt Gods wel treffelijck overtuyghen, soo dat wy daer door ghekrijghen een vermoedelijcke ofte waenkennisse Gods: maer ghelijck als die vernuftighe kennisse sonder liefde ydel is, soo is oock dese letterlijcke kennisse inden mensche komende (recht als der blinden kennisse vander verwen uyt hooren segghen) gants sonder leven: want noch vernuftighe creatuere noch schriftuere en mogen genen anderen gheven het leven, 't welck sy selve niet en hebben, so elck vande reden licht ⁺ghelooft ende Christus vander schriftueren seydt, ghy meynt het leven daer inne te hebben, ⁺ maer sy ist die van ^{+Ioa. 5. 39.} my ghetuycht, ende ghy en wilt tot my niet komen op dat ghy ⁺'tleven soudet ^{+Ioa. 6. 45.} moghen hebben. Maer so wie dit woort des levens vanden Vader hoort ende leert, ^{+Esa. 54. 13} die komt tot my. God en wil zijnen eere ghenen anderen gheven, maer sy moeten alle van Gode gheleert werden in synen Sone door den H. Geest, sonder welcke schoolmeesters niemant en mach komen tot die ware salighe ende levende kennisse Godes, daer af geschreven is, Heer u te kennen is volmaeckte gherechtigheydt. Voorwaer die God inder waerheyt kent, moet hem gebenedijt kennen het schoonste, beste, saligheste ja eenighe goet. Wie God so kent, en mach niet laten hem gebenedijt boven allen anderen te beminnen, te aenkleven, ende te eeren, Nu vervult hy voorwaer wel die Wet die God boven al bemint, want die God recht mint, bemint oock in Gode den naesten, maer hier breeder af op een ander plaetse. Wil nu yemant ontwijfelijck weten of hy met soodanighe levendighe kennisse Gods begaeft is, die ondersoecke eens met ernst hem selve, of d'ongerechtigheyden verlatende, die geboden Godes oock onderhout. Want daer inne ⁺weten wy (seyt d'Apostel) dat wy hem gekent hebben, ist dat wy zijne gheboden onderhouden. Wat is nu Gods ghebodt anders, ^{+1. Ioa. 2. 4.} dan dat wy die sonde ende ydelheyt verlaten, ende die gherechtigheyden Christo behelsende in Christi Gode beminnen, daer mede vereenighen ende zijne Heylige goetheyt genieten? Dits dan voorwaer wel een klare onderscheyt tusschen die twee voorsz. kennissen Gods, vande welcke d'eene den mensche laet blijven in sonden ende van Gode verscheyden, soo niemant twee Heeren en mach dienen, ende d'ander der sonden leelijckheyt ende verderflijckheydt ontdeekt doet haten ende verlaten metter tijdt, doende daer beneven oock allencxkens Christum aentreckken, in hem vereenighen, ende God uyt gantsen herten ende sielen beminnen.

Dat 6. Capittel.

Vande kennisse ons selfs, ende hoemen daer toe komt.

DAn alsoo wy altsamen uyt jeuchdelijck onverstant eer in d'ongerechtigheyden dan ter deuchden geraken, ende wy door dien het quaet ontberen moeten ende verlaten, eer wy 'tgoet leeren ende verkrijgen mogen: Is van noode (sullen wy tot Gods kennisse comen) dat eerst voor ga de ware kennisse van onse eyghen boosheyden, sonder welcke die niemant en mach verlaten. Ick en meyne hier niet die vernuftighe oft gelegen kennisse onser sonden, die den mensche wel overtuyghen maer niet en verlossen van zijne ongherechtigheyt. Neen neen, ick meyne die levendighe die God

in ons werckt, daer door hy ghebenedijt alleen wondet ende dootslaet ⁺ (onse sondelijcke lusten ende gheneghentheyden) ende maeckt wederomme ghesont ⁺ ^{+De. 32. 39}
 ende levendigh een hertelijcke luste ende ghenegentheyt tot die gerechtigheydt ^{+1. Pet. 3. 1}
 zijns soons Jesu Christi. Maer mach yemant dencken, swaer ist te komen tot selfs kennisse, om welcke te hebben Socrates de alderwijste op aerden gheoordeelt was.
 Voorwaer mochte niemant ⁺ tot kennisse zijns selfs komen, sonder eerst eenigh ander
 zijnen mede mensche (ick swijghe Gode) te kennen. Men soudet niet alleen swaer, ^{+1. co. 3. 11}
 maer oock onghelijck achten. Gemerckt niemant en weet wat inden mensche is dan des menschen geest. Maer nu elc van Gode genade heeft, omme door dien geest in ons den welcken binnen ons ghene dinghen verborgen zijn, ende die ons en alle onse dencken ende doen oordeelt) hem selve te mogen kennen, wat swarigheyt salt dan vallen te leeren kennen, den ghenen die wy inwendigh niet min dan uytwendich allen ooghenblick zijn ghevoelen ende hooren in al sien, doen, ende laten? O deden wy half sulcken vlijdt om dien groven balcken als wy wel doen om ons broeders kaf uytten oogen te trecken, den balck en soude ons niet lange verholen blijven. Den rechten grondt om tot dese kennisse te komen, is (omme hier toe maer een corte aenwijsinghe te doene) het ghevoelen vanden onrust ende t'onghenoege der sielen, ghebooren uyt ontberinghe van't woort Gods onser sielen voetsle. Die dit ghequel hooch ter herten neemt waer gaerne daer af ontslagen, hy neemt vlijtelijck acht op die rechte oorsake vant ghequelle ende bevint die int licht der voorkomender genaden altijd te wesen eyghen sotheydt, die blindelijck zijn bederffenisse verkiest ende vermetelijck begeert, want sotheyts aert ist snootste te verkiesen, ende 't beste verlaten. Hy bevint dat al zijn lusten Gode ende zijne gherechtigheyt verlatende niet en aenkleven dan den creatueren d'ongherechtigheydt in den Duyvel selfs. Is dit een kleyne sotheyt? Is dese sotheydt oock seltsaem? Is sy erghens oock diep verborghen? voorwaer neen, elck sietse, oordeeltse, ende verachtse lichtelijck alle ure in eenen anderen. Maer soudet yemant meynen een sware sake te zijn, dat een mensche alsoo dickmael in sigh selve soude te recht sitten, om zijn doen ende laten met zijn waerommen ende eynden te oordeelen: die neme noch een ander lichte ende seer gereede middelen voor handen, die vele quaets in hen beletten, ende hem oock spoedelijck tot zijn selfs kennisse vorderen mach. Sijn wy immers t'huys in ons eygen ghebreken so blint als mollen, ende buyten in eens anders sonden doorsichtigh als Valcken, laet ons ons selve aen eenen anderen spiegelen in deser ghelijcke

manieren. Ick sie daer mijnen eenen menschen droncken zijnde, ick hoore hen achterklap doen, of yet anders dat onrecht is, terstondt sal mijn ghewoonlijke ghebreck sich openbaren, bereyt om tegen 'sHeeren ghebodt dien mensche te oordeelen. Can ick dan daer mijn eyghen sonde niet mercken, die gaerne ander luyden ghebreken groot oordeele, op dat die mijne te kleynder souden schijnen: Ick sal immers ten minsten door Gods ghenade moghen dencken aldus, het oordeelen is my op die verdoemenisse verboden, aldus is dat beste ghelaten. Quame ick metten Phariseen voor Christo om desen mensche te beschuldighen, ende die Heere tot my seyde, sydy sonder sonde, so oordeelt hem, wat soude ick dan doen? Ick soude in my selve gaen, mijn sonden naspeuren, aenschouwen ende beschaemt staen. Waerom en dencke ick nu niet dat Godt dit mijn oordelen aenschout? waeromme en wiede ick mijn eyghen tuyntgen niet eerst? Die mensche alsoo door zijn naestens overtredinghe in sich selfs ghewesen zijnde, soude hem wel vreesen ende wachten eenen anderen te oordeelen, alle ure hem selve in ghelijcke of meerder sonden schuldigh vinden, ende zijne boosheyden voorwaer lichtlijck leren kennen. Want t'allen tijden, op allen plaetsen ende by allen menschen soude hy alsoo tot zijn eyghen misdaden inne ghewesen worden, omme die te ondersoecken, ende midtsdien tot zijns selfs kennisse komen, den achterklap van anders gebreken vermijden, het oordeelen van zijnen broeder vreesen, ende sich selfs om zijnder snootheydts wille inder waerheyt vyandt werden, haten ende verlaten. Die mensche aldus inder waerheyt zijn eyghen sotheydt, quaetheydt, ende krancheydt bekennende begint oock eenichsins kennisse te bekomen van de wijsheydt, goetheyt, ende moghentheydt Gods, ende dat in dese of deser ghelijcke wijze.

Dat 7. Capittel.

Hoe die mensche komt tot ware kennisse Godes.

Die voorsz. kenner van zijn eyghen sotheydt mistrout die, midtsgaders alder menschen sotheyt (hen inden zijnen niet onbekent wesende) doort ondervinden van des sotheyts vruchte, namentlijck gestadigh verdriet. Nu en mach die mensche sonder Gode niet rusten of ghenoege, maer moet nu 't broot des levens spooren. Daer toe behoeft hy raet. Ende ghemerckt nu zijns selfs ende alle menschelijcke raet als sotheyt verlaet ende veracht, bevint hy sich selfs radeloos in onverstandt verdooldt ende verlaten met treuren. Sodanighe bedroefde, becommerde, ende ghebroken geesten verschijnt het licht der ghenaden Christus Jesus, ende dit eerst (als door eenen duyster en nevele) doort ghetuych der Schriftueren. Dit ghetuyghenisse omhelst hy begeerlijc gelooft ende volcht die, omme te moghen komen tot het begeerde ghenoege ende ruste zijnder sielen. Alsoo stelt die schriftuere hen God voor oogen met toesegghen dat in hem gebenedijt alleen volkomen troost ghenoege ende ruste is te vinden. Ende beveelt hen daer beneven zijn toeverlaet, lust begeerte, ende liefde af te trecken vande creaturen, het sy gelt, vrunden, maghen, etc. betoonende dat sy niet en mogen saligen, so hy nu al heeft bevonden. Dan volcht hy desen raedt (wat soude hy anders doen? hy moet voort ende en siet ghenen anderen wech) ende dit nochtans niet eenrehande

twijffelijcke opmerckinghe oft oock sulcx gevalt als hem die Schriftuere belooft heeft. Want hy noch maer ghelooft, ende niet en weet in desen, als hier in onversocht wesende. In dit verlaten der creatueren bevint hy dan terstont eenighen ruste. Want ghemerckt alle dese dinghen verganckelijck zijn, soo dat sy ons of wy haer moeten verlaten, so bevoelt hy dat het sterven van een vrunt of maghe, verlies van gelt oft goedt, van ghesontheydt ende dierghelijcken, hem veel minder dan voormaels (of oock niet met allen) quelt oft bedroeft, want hyse van te voren, na zijns Heeren bevel, al verlaten heeft ghehadt metter herten, ende sulcx al gheleert heeft sterven eer hy sterft, des hijt inder daet kan sterven. Het ondervinden van dese ruste doet hem verstaen dat die raetghever (Godt door zijn H. woort) wijs in int voorsien van sulcke onstadigheydt der creatueren, ende int raden dat op sulck driftigh sant niet en is te bouwen, ende boven dien oock inde ware kennisse vander creatueren ydelheyte ende onvermogen. Want ware voorsichtigheyte en is niet sonder rechte kennisse des dinckx dat voorsien is. Recht alsoo als hy dese wijsheyde Gods wercklijck in hem bevint, int waerschouwen voor den quaden, midts het bevel van alles te verlaten: soo leert hy die selve wijsheyte oock ondervintlijck kennen in de aenwijsinghe vande goetheyte Gods in Christo Jesu, dien hy ons beveelt na te volghen. Want des wijsheytes aert sonderlinghen is gheleghen in kennisse van goet ende quaet, ende int verkiesen vant beste, ende vlieden van 't quaetste. Dese kenner zijns selfs bekent nu al waerachtelijck dat hem het navolghen van zijn eyghen wille verderflijck was, daer door hy nu met Gods ghenade die schriftuere lichtlijck gheloovende, dat het verlaten van zijn eyghen wille zijn genesinge soude wesen, die ghelatenheyde aenvaert, die dagelijcx in sich selfs oeffent ende groote vermeerdinghe van ruste in sich verneemt, verstaende nu warachtigh te wesen, dat alle die met arbeyt beladen zijnde, tot Christum comen, verquickinghe ende ruste haerder sielen vinden. Die aldus inder waerheyte tot Christum komt, hoort van hem ghebenedijt die woorden des levens, mach daer niet afscheyden, blijft in zijne woorden, is zijn Jonger, bekent die waerheyte, ende wert daer van gevrijt. So wat mensche dese dinghen warachtelijck ende dadelijck in sich bevint, die bekent Gods wijsheyte, die hem genadelijck tot het alderbeste stiert: Gods goetheyte die hen so vruntlijck zijnen eenighen sone schenckt: ende Gods almogentheyte, die spijt den duyvel, vleesch, doot, ende helle, sulcx so victorieuselijck in hem volbrenght. Ende weet daer door nu gewis, dat de God, diens wijsheyte hem arm sot het opperste goedt open-

baerde, diens goetheyt hem boose creatuere 'tgoedt om niet aenbiedende, hem begeerlijck ende willigh daer toe maecte, ende diens mogentheynt den goeden wille in hem kranck vaetgen geschapen hebbende, het volbrengen oock krachtelijck in hem wrachte, wijs, goet Almachtigh is.

Dat 8. Capittel.

Waeromme God den menschen lijden toe sent.

ENde also alle die voorschreven dinghen in den mensche niet en gheschieden sonder groote oeffeninghe leert hy oock door zijn ghewoonlijcke ernstighe achtneminghe op zijne saken licht verstaen, tot wat eynde God hen met lijden beladet. Eerst verstaet hy nu inder waerheydt dat God Almachtigh alleen die gantse wereldt met alle datter in is regheert, soo datter int minste niet en gheschiedt, sonder die wille Gods, ende dat hen daeromme oock sonder die Godlijcke wille niet een haerken van zijnen hoofde en mach vallen, als die nu bevintlijck weet, dat God zijnder sorghe draecht. Ende vintmen sonderlinghe vierderleye menschen, dien yder op komt, te weten wederspanninghe Goddeloosen, onachtsame sondaren, oprechte Christenen ofte Heylighen Gods, ende boetvaerdighe sondaren. Die Godloosen werden ghestraf tot een afgrijselijck ende ontsichtelijck exempele, soo aen Pharao, Achab, Jesabel(?), Herodes, ende meer andere vervloecte luyden is ghebleken. Den onachtsame sondaren die straf tot berouwe, boete, ende bekeeringhe, ⁺soo die Heere door den Propheet Ozeas betuycht. Sprekende van soodanigen verdoolde siele, die metten ^{+Ose. 2. 5.} creaturen boeleert aldus: want sy gheseydte heeft: ick wil gaen tot mijne boelen, die gheven my broot, water, wollen, linnen, olye ende dranck, soo wil ick daeromme uwen wech betuynen met doornen ende Distelen, ende hare wech en sal sy niet vinden, ende sy sal haren boelen na volghen, maer niet achterhalen, soecken, maer niet vinden, ende sy sal segghen, ick wil gaen ende weder keeren tot mijn eersten man, ⁺daer hadde ickx beter dan nu. Ende oock door Esaias, in allen desen is zijnen Tooren noch niet ghestilt, maer zijn handt blijft noch uytghestreckt, ende 't volck ^{+Esa. 9. 12.} en heeft sich niet bekeert totten ghenen die hen sloech, nochte sy en hebben den Heere niet ghesocht. Ende aengaende Gods Heylighen, desen behoet het lijden voor sondigen, ⁺soo Paulus van hem selve verklaert, maer wy selve hebben in ons selve des doots antwoorde ghehad, op dat wy niet en souden betrouwen in ons selve ^{+2 Cor. 1. 9} maer in Gode. Ende het maecte oock mede den Heylighen, die van selfs (ghelijck wy zijn) krancke ende sondige menschen waren, exempelen van een onverwinnelijcke vroomheydt in den Heere diese versterckte: soo datmen siet dat gheenrehande lijden, noch oock de doot selve niet, macht en heeft om een Godminnende herte af te trecken vande liefde Godes, als aen Sint Jan Baptista. Aen Sinte Paulus, ende aen allen Martelaren Godes is ghebleken, tot gheenen kleynen troost vande swacke ledemens Christi in lijden ende noot wesende. Van ghene der voorschreven drierleye lijdende menschen en is mijn meninghe hier te spreken, ghemerckt die Godlose verschoorende honden gheen paerlen, oock de onboetvaerdighe dove ooren ghenen troost waerdigh, ende die Heylighen Godes mijns onderwijsens niet behoefigh en zijn, maer handele

hier met gheloovighe ende boetvaerdighe menschen diens hert, lust, ende begeerte streckende is, tot minderinghe van hare eyghen ongherechtigheyden, ende tot meerderinghe van Godes gherechtigheyt in henluyden. Alsodanighe sent God het lijden toe tot henluyder beteringhe.

Dat 9. Capittel.

Wat het lijden werckt in den gheloovighen.

WANT het lijden doet den gheloovighen op Gode ende sich selfs ghedencken, openbaert hen zijne overtredinghe ende Godts ghenade, geneest, suyvert ende snoeyet d'ongherechtigheyden vanden mensche, behoedt van sonden, leert bidden, vercrijghen ende gheduldigh zijn. Die maer eens den Bijbel heeft ghelesen, en is niet verborghen dat weelde, Gode, ende hem selve doet vergheten: als daer teghen het lijden ende tegenspoet den mensche zijns selfs ende Gods doet ghedencken, soo men door ende door, ende sonderlinghen int boeck der Rechteren mach⁺ sien aen den kinderen van Israel: ende oock hier voor aen de hoererende siele mach verstaen worden, die in ^{Os. 2. 6. 7.} weelden met hare boelen Godes, ende haer self vergat, ende opten doornachtigen paden haerder ellendigheydt, ende Gods goetheydt ghedachtigh souden werden. Dan bevint die mensche also inne ghewesen zijnde, zijne sonden soo menichvuldigh ende groot teghen dien heerlijcken Majesteyt Gods, dat hy hem selve alle straf, hoe swaer oock, schuldigh acht, ende overmerckende daer by ooc zijnder sonden grootheydt teghen die straffinghe Gods, bevindt hy die straf so kleyn, dat hem daer door die liefhebbende ghenade Gods eenighsins kont wert, hem niet meer over zijn lijden beklaghende, maer Gode voor soo ghenadighe kastijdinghe bedanckende. Dan verootmoedicht hy hem selve willigh onder die hant van dien goedertieren Medecijn, goutssmit ende Bouman, ghedoghende dat hy metten Scherpen Asijn des teghenheydts die wonden van't vervuyelde vleesch zijnder sondelijcke ghewoonten reynight: metten vuyre van versoekinghe het gheloovighe herte vanden eyghenwillighen schuym als Goudt suyvert: ende metten snijdende messe van onthoudelijckheydt of abstinentie alle

zijne onreynne onnutte ende quade lusten van den Wijngaerdt der ghedachten af snoeyt, Ende want die ghedachten (niet anders dan die spruyten voor den bloeyselen ende vruchten) voor die luste ende wille gaen, ende mitsdien die Fonteyne zijn van sonde ende deuchde, doodt ende leven. So voorkomt die goede God aldus met lijden door die voorschreven reyniginghe, suyveringhe, ende besnoeyinghe der sondelijcker ghewoonten, eyghen wille ende ghedachten, die hanteringhe der sonden. Als dan die mensche aengevochten wert met eenigh lijden, bevint hy hem selven cranc ende onverstandigh: des hy in sulcken noodt ghestelt zijnde uyt gantser herten moet bidden aen dien wijsen, goeden, ende mogenden God, om gheduldigheyt: ende dat met vast betrouwen, dat God (hem nu al eenighsins bekendt zijnde) hem dat ghewislijck wil, mach, ja sal gheven: want die door zijn sone belooft hebbende te gheven alle datmen na zijnen wille bidt, 'tselve nemmermeer en mach weygheren. Nu ist wel gantselijck ghebeden na den wille Godts, daer men den Vader des lichts inden gheloove biddet⁺ om lijdtzaamheydt in teghenspoedt. Ende werden sulckx door't ghelovich bidden ^{+Rom. 5. 3.} niet alleen die sondighe ghedachten uytgesloten, maer oock die Godlijcke gave van ghedult verworven. Siet also baert het lijden lijdtzaamheydt. Maer op dat mijne woorden van lijden hier niet verstaen en worden, na de ghemene maniere, soo ick dat huyden gheleerde ende ongheleerde mercke te verstaen, als of 't selve oock onder hen begrepe armoede ballingschap ende dierghelijcke saken, die niet in sich selfs lijden en zijn (so voor breet ghenoech is verhaelt) maer alleenlijck in d'opinionen der onverstandighen lijden veroorsaken, ghemerckt dat gheen lijden en is, dat God menschen, maer dat elckx Sotheydt hen selve opleyt: So staet hier te mercken dat ick hier niet het wordeken lijden meyne hongher, dorste, hetten, koude, wonden, geesselinghen, sieckten, ende dierghelijcke nootlijcke saecken van pijn inder menschen lichamen, die van Gode zijnen gheloovigen veeltijds opgheleydt worden, soo dat Godt wel oorsaecke is van dit lichamelijck lijden, maer nemmermeer van't lijden des ghemoets, het sy in waen ofte oock in wetenschappe: Ghemerckt God soo luttel oorsake is van 'smenschen sotheydt, die 'tgunt niet quaet en is quaet doet wanen, ende mitsdien valsch lijden baert, als hy ghebenedijdt en is vande menschelijcke boosheydt, sonde ende ongherechtigheydt, die door't ontberen Godes een smertigh onghenoeghen ende waerachtigh lijden veroorsaken, sulckx dat niet Godt, maer ons eyghen onverstandt ende soude ons sulck lijden des ghemoets op legghen. Boven de voorschreven vruchten aen den boom des lijdens inden gheloovigen wassende, maeckt oock het lijden den mensche ⁺verstandigh Christo ghelijckformigh ende mede erfghenamen Christi. Dit zijn ⁺voorwaer groote saken, ende boven alle schatten ^{+Isa. 28. 19} wenschelijck. Want wat is doch te ghelijcken by dese alder edelste deuchde der ^{+Rom. 6: 8. 8. 29.} wijsheydt, die den mensche soo nootlijck ende nut is, dat sonder haer alle dinghen schadelijck ende gants bederflijck zijn? wat mach den mensche oock eerlijcker zijn, dan dat hy (niet een Grave, Hertoch, ofte Coninck, maer) den Coninck des Hemels doort verwinnen van Sonde ende Doodt, ghelijckformigh sy? ofte wat mach yemanden begheerlijcker, waerder, ende aenghenamer zijn, dan beneven den Sone Godes mede erfghenamen te worden inde oneyntlijcke ende onbegrijpelijcke schatten des Almachtighen Godes: Ick wil hier allen menschen vrighen, waert sulcx dat eenigh Coninck beloofde in alle zijne Landen ende goederen mede Erfghenamen te maecken allen den ghenen die een weynigh tijds buyten henluyder Vaderlandt in armoede verachinghe, onghemack, ende sieckten wilden leven, of syluyden oock souden

schroomen sulckx te lijden? wie twijfelt die luyden en souden als muggen (niet teghenstaende die verdoeminghe vanden spoelinge ende smaeldeylinge der aertsche rijckdommen) begheerlijck uyt en Lande vlieghe, ende alle 'tvoorschreven vrolijk uyt lijden? nochtans vintmen in soodanighen henluyder hope veele twijfelen ende anxsten, dat hen die beloofd ende mede-erffnisse soude moghen missen. Want sy moghen sterven eer den tijdt omme is) soo mach oock die Coninck, sterven, ende stont dan aent believeu zijns soons, die moghelijck alleen erfghenaem soude willen blijven, ende liever Coninck dan een Grave of Ridder zijn. Die Coninck selve mocht van ander meninghe worden, die lancksam soude oock moghen swarigheydt maken int aennemen van soo veele Heeren, met meer andere dierghelijcke ommestanden ende toevallen. Maer gheheel anders ist met Gods beloften, die en falen niet, niemandt mach zijn Almoghende wille behinderen, zijn beminde soone om onsen wille mensch gheworden zijnde, heeft desen Cruys-wech self eerst ghebaent ende voorghetreden om ons in zijn Vaders erffnisse te brengen, ende die mensche hem met gheloovigher herten tot het lijden in Godes ghehoorsaemheydt begheven hebbende, al quaem hy schoon metten Moordenaer opten eersten voetstap in desen Cruyswegh te sterven, want hy sterft in Christo den wech des levens. Elck mensche houde hier wat stille eer hy vorder leese, ende ondersoecke hen selve hoe hy in desen ghesint soude zijn.

Ick wete ontwijflijck dat seer weynigh lesers van dese mijne gheschreven ghedachten, bevonden sullen werden (bedriecht u selve niet leser, maer ghelooft hier inne mijn segghen boven u selve ter liefden van u selve) die niet in henluyden en sullen bevinden een begheerlijcke luste, om alles dat een mensche, mach te lijden, mochten sy gheraken aen de mede erffnisse eens aertschen Coninckx, hoe onseecker die nochtans is om verkrijghen, ende noch al verkregheu zijnde, al hoe onseecker henluyder oock mach zijn het langhe besit van dien, als die opten dach van de verkrijginghe moghen sterven. Maer wat luste ende begheerte sy in hen souden bevinden omme door lijden (al waert al onghelijck

minder) te gheraken tot die mede-erffnisse Christi, is my gants onverborgen, soot henluyden mede sal zijn, willen sy maer letten op haerluyder begheerlijckheydt tot desen ellendighen sterflijcken leven, 't welcke (niet teghenstaende het vol is van jammeren, verdrietigheyden, ende pijnlijckheyden) sy nochtans gaerne eeuwich soudē behouwen, ende Godes erffnisse oock gaerne eeuwelijck ontberē, indien Godt haerluyder hier wilde laten blijven. Voor is onder anderen oock ghesproocken vande middelen om te komen tot kennisse van eyghen sotheydt wat dunckt u Leeser, machmen oock ghereder middel vinden om onse eyghen dolle Sotheydt te kennen, dan soodanighe overweginghe onser blinder begheerten? Wie is doch vry van dese Sotheydt?

Voorwaer niemant dan die oprechte Christenen die hen selve metter Wereldt versaeckende, Christum in ghelatenheydt navolghende, het rijcke Godes voor al soeckende, wenschen ontbonden te zijn, omme te wesen met Christo, ende sulckx haren wandelinghe noch opter aerden levende als inden Hemele hebben. Machmen oock wel meerder sotheydt vinden, dan soo blindelijck het onsekere verganckelijcke goedt (gheen goedt) boven het sekere eeuwighe ware goedt te verkiesen, begheeren ende benaerstighen?

Dit dan alle Naem-christenen, dier (leyder) veel zijn, lijdende alsoo vrywillichlijck hongher, dorst, koude, hetten, arbeydt, periculen, sieckten, ende pijnlijckheyden, om te verkrijghen hare valsche ende ghewaende saligheyden, henluyden dienende hier tot gequel, ende hier na tot verdoemenisse. Wien sal dan noch duyster moghen blijven, dat ⁺die Christenen (met wien in dese twee boeckens mijn sprake is) verstaende dat alle ⁺tlijden deser tijden niet waerdigh en is der toekomender glorien die inden ^{+Ro. 8. 18.} kinderen Godes sal gheopenbaert worden, het lijdē hen van Gode opgheleydt zijnde om zijnen Christo ghelijckformigh, ende met hem een mede-Erfghenaem Gods te worden, met een vrolijck, begeerlijck, ende lustigh ghemoet getroostelijck aengaen, gedulden ende gedoghen? want dat sy met Magdalena het beste deel hebben verkoren, en mach niemant ontkennen. Waermen 'tbeste verkiest, daer is oock wijsheyt, waer wijsheyt is, daer is ooc⁺ sterckheyt, gemerckt die wijsheyt alle deuchden in haer behelsende is. Siet so gaet het metten Christenen als metten wijsen, die niet opt ^{+Sap. 7. 11.} verstuyvende zandt der verganckelijcker creatueren, maer opten eenighen hoecksteen bouwen, verstaende (so geseyt is) die waerde van't opperste goet, dat sy met Christo sullen erven, indien sy met hem lijdē: in den ontwijfelijcken hope vant welck eenen onverwinlijcken kracht wert ghebooren door de vierighe liefde, die sterck is als de doot, soo dat daer noch verdriet, noch benautheyt noch ⁺honger, noch naetheyt, noch pericule, noch vervolginghe noch swaert ontsien noch ⁺ghevrees en wort, maer ^{+Cant. 8. 6.} wert alles looflijc verwonnen om des geens wille die ons lief heeft gehad, dats ^{+Ro. 8. 38.} Christus Jesus.

Dat 10. Capittel.

Dat God den menschen luttel, maer elck hem selve vele lijdens op leydt.

Also machmen mercken uytet gene voorschreven is, dat de menschen hem selve moetwillens met veel lijdens beladen, ende dat uyt Sotheydt int doolen, of uyt boosheydt int sondighen. Voorwaer die gene die doolt vermoeyt hen selve te vergeefs, sonder te komen ter begheerder plaetse, blijvende midtsdien onvernoecht, soo men claerlijck kan sien, niet alleen aen 'tmoeyelijck wroeten ende onghenoeghelijck leven der gierighen, als die nemmermeer en rusten nochte versaet en zijn, maer oock mede aen minnaren, wellustigen, eersuchtigen, staetsuchtigen, ende allen anderen verdoolde menschen, hare saligheyt (die alleen inden schepper is gheleghen) inde creatueren soeckende, als die alle tsamen te vergeefs met arbeyt in der aerden soecken 'tgunt alleen in den Hemel is te vinden, ende blijven daerom altijdt onvernoecht in dubbeldt verdriet haers ghemoets. Want behalven het onghenoeghen der sielen door't derven Gods, so ontberen sy oock mede daghelijckx 't gunt sy henluyden goet wanen, ende hebben dickmael 'tgunt sy henluyden quaet meynen te wesen, hoe wel 'tselve noch goet noch quaet en is, makende hen selve also noch een ander lijden ende verdriet, dat in sich selfs gheen lijden en is. Niet min doen die Sondaren, immers die doen noch al meer. Want boven den voorschreven onwijsen wane een Wet, ende volgende dien voor ende na t'over treden al een wroegen in haer conscientien hebbende, missen derven, ende ontberen syluyden mede het begeerde ende verwerven daer voor het ghevreesde, dats pijnne smerte ende gequelle, soo alle sonde zijn eyghen boete is. Also bevinden sy 'teynde vande korte wellust, lanck berou, ende pijnne, ghemerckt gulsigheydt, dronckenheydt, ende hoerderye niet en baren dan sieckte, swacke, pijnelijcke ende schorfte leeden: Nijdt: niet dan een stadige hertknaginghe: hovaerdye, niet dan een spijse, ende toorn niet dan een quetselijcke rasernye, willige dolheydt, ende sorchlijcke onsinnigheyt. Maer die Christen mensche den voorsz. moeyelijcken ende lastighen wech der sonden verlatende, begheeft sich na 'tbevel des Heeren opten wech des levens, dats in Christo Jesu, wiens last hy soet, ende wiens Juck hy licht bevint. Ende blijvende in die woorden Christi verstaen sy die waerheydt van dien, te weten dat sy inder wereltd (dat is, soo langhe hare herten, begeerten, ende lusten aen den Wereltsche dingen blijven hangende) benautheydt hadden: maer dat sy nu in hem gebenedijt gekomen wesende (dat is nu hare herten, sielen) ende begeerten door Christum inden Hemele opgetogen zijn tot gode) ruste, ge-

noeghen ende vrede haerder zielen vinden. Die kennisse van dese waerheydt verlostse ende maectse gants vry vande waen, logen, ende bedroch des Duyvels: so dat sy 'tgunt elck hooch acht, verachte, ende 'tgunt elck lachtert hooch achten können ende en werden sulcx door gheen ballingschappen, armoede, vernederinghe, ende dierghelijcke saken niet meer bedroeft: maer ter contrarien verblijden sich daer inne, sonderlinghen als⁺ hen 'tselfe opcomt uyt hare schulden om den name Christi. Wie nu niet moetwilligh blind en is, can licht in sich selve begrijpen hoe seer luttel ^{+Act. 5. 41. Matth. 5. 11. 12.} ende kleyn het lijden is, dat God den gheloovighen tot zijnder eeren en hare saligheydt op leyt: te weten ghebreck van spijsse, dranck of kleedt (dat gants selden ghevalt) ofte pijn door geesselinghe ende wonden sieckten, ende diesghelijcx alleenlijc inden lichame smertigh ghevoel barende, maer niet inden ghemoede. Ende daer teghen hoe oneyntlijcke menichvuldige droefheyden, verdrietelijckheyden, hertseeren, treurigheyden anckxstigheyden, suchten duchten, sorghen, dreesen, ende swarigheyden, om duysendtreleye ghewaende schaden ende quaden, die sotte ende sondighe mensche, als zijn eyghen selfs vyandt, tyranne ende beudel hem selve is aendoende tot zijne verdoemenisse. Hier by dan mede noch verstaen zijnde, dat God stocker noch blocker en is, so dat hy ghebenedijt niemant op en leyt boven vermoghen, maer elck met kracht begaeft omme 't lijden te draghen, ja dat hy't selve in ons lijdt ende draecht, soo dat wy daer toe niet anders en doen, dan een ootmoedighe bewillinge, en dal die mensche⁺ voorwaer gheen lust meer mogen hebben tot sulcx zijn eyghen ondraechlijck ende onnut ghequelle, nochte oock gheen vreesse teghen ^{+1. cor. 18. 13.} sulck salighmakende lijden ons vander hant Gods komende, maer sal zijn eyghen ghemaect verdoemelijck lijden, vlieden, ende sich wilich onder 't Heylighe Cruys Christi buyghen ende begheven,

Dat 11. Capittel.

Van oprechte ghelatenheydt, Moeder des gedults.

WANT die Christen en waent niet dat hy wijs is, maer hy weet dat hy Sot is. Nu verstaet hy dat leven ende doot voor hem ghestelt zijn, sonder wel te weten welck het leven of doot is, of waer inne gheleghen. Also komt hy inde vreesse des Heeren die't beginsele is vander wijsheydt, sulcx dat hy dit nochte dat en derf uyt hem selve dencken, begheeren, willen, nochte doen, ten sy dats hem die Heere ghebiedt. Want hy vreesst den Heere te vertoornen ende hem selve te schenden indien hy vergrijpt ofte misset, 'twelck hy zijn sotheydt volghende, tot noch toe heeft ghedaen, tot zijnen grooten verdriet ende leetwesen. Hier mede wert hy den kinderkens ghelijck die Christus beval tot hem te brengen, ende dien 't rijcke der Hemelen toe komt. Want dese zijn sonder alle verkiesinghe ende eyghenwilligheydt haren ouders in alle onnoselheydt onderdanigh. Die voorsz. Sot in zijn eyghen ooghen werdt nochte meer bevesticht inde voorsz. ghelatenheydt, door dien hy bevonden heeft, hoe ghenadelijck God zijne menichvuldighe misdaden heeft vergeven, ende boven dien noch hem door een kleyn saligh Cruysken van ontallijcke verdoemelijcke groote kruycen (die hem zijn eyghen sotte waen opleyde) so ghenadelijck verlost ende ghevrijdt. Ende

soo hy nu inder waerheydt weet (soo gheseyt is) dat hy Sot is, quaedt, ende kranck, en mach hy sich nemmermeer laten beduncken dat hen eenigh ongheluck of quaedt mach gheschieden, maer dat hem soo veele lijdens niet op en mach komen, of hy en heeft des al duysentmalen meer verschult. Te min noch als hy nu verstaet dat het hem alles op komt van Gode (Godt gheve oock door wat creatueren dat mach gheschieden) aengesien hy nu oock vastelijck ghelooft ende ooc eensdeels metter daedt heeft ondervonden dat God is wijs, goedt ende Almachtigh. Want daer uyt verstaedt hy ontwijflijck dat die Goddelijcke wijsheydt niet en mach missen int best te verkiesen: dat zijn goetheydt niet en mach laten den mensche dat beste toe te senden: ende dat niemant zijn Almachtigheyt kan beletten den mensche t'alder best te doen. Alst dan onderwijlen al ghevalt, dat Godt den mensche eenigh lijden toe schickt, hoe kan die Christen mensche dat anders verstaen, dan voordt alderbeste, nutste, ende salichste dat hen mach geschieden tot dien tijt, al scheent oock al eenighe bittere recepte niet (al waert schoon met een grijnent aenghesichte) met vrolijcker herten overmidts die sekere ghewenschte ghenesinghe in drincken? Ick neme nu dat God verminderingh van onse diefachtighe aen-neminghe ende ongherechtigheydt die alleen der Sielen sieckte is) ons bename Geldt, Wijf, Kindt, ghesondtheydt, goeden name, onse sinnen, ja ons leven, by ons met valscher eyghendommen, als oft ons eyghen toebehoorde, qualijck beseten: soude dat den voorschreven Christen sulckx als voorschreven is wetende, oock swaer vallen 't selve met vrolijcker herten den rechten eyghenaer ende Heere, die't ons soo langhe om niet heeft geleent, danckelijck wederomme op te offeren?

Die Heydensche Spieghel van lijdtzaamheydt, wel verstaende dat het woordeken: mijn, niemant anders rechtelijck en betaemt dan den ghenen diet al gheschapen heeft, ende dient alles alleen eyghentlijck toe komt, heeft sulckx ghelijckmoedelijcken ghedaen, ende hier door in zijne aldergrootste versoekinghe soo ghetroostelijck gheseydt. ⁺

Ick ben naeckt ghekomen uyt mijns moeders lichame, naeckt sal ick wederomme ^{+Iob. 1.} van hier scheyden, die Heere heeft ghegheven, die Heere heeft ghenomen, soo't hem belieft heeft, so ist gheschiet, des Heeren name sy ghebenedijt.

O dat was een Heylige loflijcke ende eerlijcke danckbaerheydt, waerdigh om altijd in alder menschen herten, tot een navolghelijck exempele gheprint, ghesneden, ende ghegraven te wesen. Waer sullen hier blijven die ghenaeemde Christenen, die niet dan met grijnsen huylen ende klaghen Gode zijne gheleende ende die lanck om niet ghebruycte gaven en konnen laten weder tot sich nemen? souden sy henluyden niet schamen een duysent gulden of meer, thien of twintigh jaren van een vrunt sonder betalinghe van Renten in hare Coopmanschappe te leen ghebruyckt hebbende, met onwille ende treurigh weenen wederomme te betalen? Maer laet ons vanden ghenaeenden Christen gaen tot die Rechte Christenen. Dese weten dat sy mede zijn van't Conincklijcke Priesterdomme ende verstaen midtsdien oock dat syluyden, als wesende warachtighe Levijten, gheen deel en hebben in d'Aertsche Erffnisse, want God is selve haerluyder erffnisse. Meyntmen oock dat de ghenen yet mach ontberen, die Gode selve (dient alle toekomst) heeft tot zijnder erffnissen? Dit zijn alle Christenen die om dese erffnisse te verkrijgen d'aertsche erffnisse willigh versmaden, hebbende los inden Heere hare huysvrouwen, als of sy die niet en hadden, schreyende, als of sy niet en schreyden, verblijdende, als of sy niet en verblijden, copende, als of sy niet en besaten, ende dese wereltd ghebruyckende, als oft sy die niet en ghebruyckten, ende zijn daer door ooc sonder die pijnlijcke vrees ende knaghende sorchvuldicheyt des herten. Wat swarigheyt ist doch te verlaten, ja te verwisselen ende over te gheven om gherechtigheyt de sonde, om die vreuchde, droefheydt, om 't eeuwighe, het verganckelijcke? ende om Gode, alle dat God niet en is, alle ydelheyt, niet, ghequel, ende alle datmen quaet mach noemen? Een mensche mach wel alle dat inder wereltd is versmaden, maer niet al hebben. Het bestaen om alle dingen te verkrijghen is moeyelijck, sondelijck, ende onmoghelijck om te volbrengen: maer dat al te versmaden leert ons Christus, ende valt lustigh, heyligh, ende met allen licht inden voorschreven Christenen: des sy oock met gantsen ernst hare verkiesen verlaten, hen selve gantselijck onderworpen, ende uyer herten segghen tot Gode, Vader uwen wille gheschiede. Door dese ghelatenheyt ghevoelen sy terstont verlossinghe, ende dat volcomentlijck, van alle droefheydt, leet, ende treuren. Want men vint gheen droefheydt inden mensche, dien niet gheschiet teghen zijnen wille. Dese hare wille inde Godlijcke wille verloren hebbende, en hebben nu ghenen wille meer, alsoo en gheschiet henluyden ooc niet teghens haren wille, ende zijn vry van droefheydt, immers (dat noch meer is) sy zijn altijd blijde. Want sy begheeren altijd na de Godlijcke wille, die wert altijd volbracht, nu verlustight het begheeren datter vervult werdt die siele. Soo volcht nootlijck dat haer begheerten altijd vervult werdt, ende sy oock altijd blijde zijn. Maer aengaende het lichamelijck lijden, daerom sy inder herten niet en konnen treuren, soo voor geseyt is, daer inne staen sy mede onder haren God ghelaten, ende vernemende inde selve ghelatenheyt binnen hare herten een welghetrooste lijdtzaamheydt ghedoghen sylieden, (of om beter te seggen, Gods gratie in hen) alleenlijck die lichamelijck pijn, verwachtende met lanckmoedigher hope die verlossinghe haers Lichaems ofte desselvens siecte, na den Heylighen wille Godes, dien sy dat gantselijck bevelen. Na dien dan dese aldersalichste deuchden in den mensche komen door lijden ende teghenspoedt (soo niemant onversocht zijnde yet mach weten) en schijnet voort meer gheen wondersproocke te wesen, daer d'Apostel S. Jacob seyt, Broeders verblijt u als ghy in menigerleye becoringhe valt, wetende dat die beproovinghe ws gheloofs lijdtzaamheydt voortbrenght, maer die

lijdtsaemheydt heeft een volkomen werckinghe, op dat ghy volmaect ende volkomen moocht wesen, in gheen dinghen ghebrekende.

Cort verhael ende besluyt.

WT alle 'twelcke voorsz. staet te bemerken is dat inden menschen is drierleye lijden. Waer af het lichamelijcke (dat seldtsaemste ende minste is) by wijlen van Gode, ende de ander twee inden ghemoede bestaende, met grooter menichvuldigheyt daghelijcx den mensche, van hem selve wert opgheleydt. Om welck lichamelijck lijden wel te draghen men behoeft gheduldigheyt, diemen met gheloovigh bidden verwerft van Gode, op wiens goetheyt men moet betrouwen. Daer toe men komt tot kennisse van dien, de welcke is tweederleye, een letterlijck inden dooden gheloove, ende een gheestlijck in't levendigh gheloove, ende ooc inde ondervintlijcke wetenscappe. Tot welcke gheestelijcke kennisse men ghaeckt door des Heylighen gheests verlichtinghe, met voorgaende kennisse van ons eyghen boosheydt, daer sich dan openbaert die goetheydt Gods, die den menschen ten goeden hen 'tlichaemlijck lijden op leyt, ende dat de mensche door kennisse, soo van zijne misdaden ende boosheydt, als van Gods milde goetheyt, zijn eyghen wille verlaet, hem in rechter ghelatenheydt onder Gode begheeft, ende daer door alsoo tot de lijdtsaemheydt komt, ende dat was die voorghenomen materie vant tweede boecxken. By alle 'twelcke, midtsgaders oock int voorgaende eerste boecxken is gheseyt van droefheydt, van des menschen ware goeden ende quaden, vande middelbare dinghen, oock mede vanden wane ende wetenscappe is gheschreven, niet onbequamelijck schijndt te volghen dat alle droefheydt behalven over onse sonden met hope van ghenade, een moetwilligh, Sot, ende gants onnut ghequel des ghemoets is, daer af de mensche lichtelijck bevrijdt mach werden door die waerheydt, ende oock, dat het lijden den mensche van Gode inden Lichame toeghesent, boven allen dinghen nut, ende oock met Godes hulpe licht om draghen is, by soo verde men maer den oorbaer ons daer inne aengheboden door den lieven God, verstaet, ende men hem ghe-

benedijt sulcx toe betrouw so alle Christenen doen.

Vermaning.

OF nu yemandt het ghene hier voor is gheseydt, ten eersten soo niet connende begrijpen, hem selve in zijne droefheydt sonder lichamelijck lijden te hebben, smeecte ende welbehaechde, ende hem liet beduncken te lijden om den name Christi, daer hy moghelijck hen selve door zijnen onwijsen wane moetwillens queldt, dien bidde ick (niet om mijnen, maer om zijn selfs wille) dat hy dit mijn segghen, hen ten besten bearbeyt, alsoo ten eersten niet en verwerpe, maer dat hy die saken eerst wel vlijtigh na dencke, ende d'oorsaken zijns droefheydts in sich wel ondersoecke. 'tWelck doende, twijfele ick niet hy en sal 'tgunt voorschreven is waerachtich bevinden, ende in plaetse van schelden mijne goetwillighen dienste ghebruycken tot zijnen oorbaer, die welcke alleen het eynde is mijns voornemens in desen. Middeltijdt indien hy niet ernstlijck en wil benaerstighen die gheheele verlossinghe van der droefheydt, die een Etter is inden ghebeenten, ende veele menschen heeft ghedoodt, hy arbeide ten minsten om dat onnutte ende schadelijck ghequel te minderen, denckende dat hy inde algemeene treurigheyden qualijck alleen kan wesen sonder lijden, 'twelck by veele anderen, hem in deuchden verde te boven gaende, onghelijck swaerder is. Is hy dan oock een Christen, of voert hy den name, hy moet met ons allen bekennen groflijck ghesondicht te hebben teghen den Heere, die ons noch al ghenadelijck straft t'onser beteringe. Leeft ooc wel yemant ter Wereldt soo onschuldigh, die niet en moet bekent staen duysendtfout swaerder dan hy lijdet verschult te hebben teghen den Goddelijcken Majesteyt? van zijne ghenadighe handt komet ons allen opten halse) wy moetens lijden sonder dat eenighsins te moghen ontvluchten. Ist ons dan niet beter, 't selve wel tot onser saligheydt, dan qualijck tot onser verdoemenisse te ghedoghen? wel lijden is willigh lijden, onwilligh lijden is quaedt ende dubbelt lijden. Hebben veele Heydenen gheen hope des eeuwighen levens hebbende om Wijf, kint of Vaderlandt te beschermen, ja oock Wijven en Jonghers alleen uyt een eergierigheydt, hoochmoet, ofte spijtigheydt, onversaechdelijck, ende willigh den doot gheleden, sullen wy Christenen dan, hopende opte verrijsenisse der dooden ons niet schamen om een Landt-ruyminghe behouden 't lijf, ons nut zijnde tot minderinghe van sonden ende meerderinghe van deuchden, soo jammerlijck te treuren ende te klaghen?

Laet ons dan eens grondlijck gade slaen op die saken selve, die waerheydt na spooren, een goetd ghemoedt benaerstighen, (dat in quade saecken die halve boet is) die Roede des Vaders met gheduldigheydt cussen, zijne lieffelijcke castijdinghe danckelijck ontfanghen, ende niet metten name, maer metten leven inde waerheydt Christenen wesen.

Dat gonne ons die wijsheydt des Vaders, die goetheydt des soons, ende die ghentheydt des H. Geests, Amen.

Eynde des Boecx, genaemt Lijdens Troost.